LUND UNIVERSITY

Armeniska folkmordet 1915: Frågor och svar

Avedian, Vahagn

2010

Link to publication

Citation for published version (APA):
Avedian, V. (Red.) (2010). *Armeniska folkmordet 1915: Frågor och svar*. Armeniska riksförbundet i Sverige. http://www.folkmordet1915.se/folkmordet1915_faq.pdf

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Armeniska riksförbundet i Sverige
Frihetsvägen 8
177 53 Järfälla
E-post: info@armeniska.se
www.armeniska.se

Armeniska riksförbundet i Sverige är en paraplyorganisation bestående av armeniska föreningar i Sverige. Armeniska riksförbundet representerar armenier och armeniska medlemsföreningar i Sverige, verkar för integration av armenier i det svenska samhället samt koordinerar medlemmarnas aktiviteter.

Armenica.org är ett fristående projekt, ämnat för spridning av information om Armenien och dess relaterade frågor.

Armeniska Folkmordet 1915: frågor och svar
Tredje upplagan
Första tryckningen

Ett stort tack till professor Åke Daun, Pierre Karatzian, Mesrop Bodur och Irfan Koldzo för deras idéer, förslag och assistans i förverkligandet av denna publikation.

©2010, Armeniska riksförbundet i Sverige i samarbete med Armenica.org
Fakta och sammanställning: Vahagn Avedian, Armenica.org
Layout och grafik: Sevan Amirians, Armenica.org
Armeniska riksförbundet i Sverige, www.armeniska.se, info@armeniska.se
Armenica.org, www.armenica.org, info@armenica.org

ISBN: 978-91-633-7073-1

Armeniska Riksförbundet i Sverige
i samarbete med Armenica.org

Frågor och svar

Armeniska Folkmordet 1915

Innehåll

1 Bakgrund ... 11
1.1 Vad är Armeniska folkmordet eller Folkmordet 1915? ... 11
1.2 Vad var Armeniska frågan? ... 11
1.3 Hur länge har armenierna bott i området och hur många var de innan folkmordet? ... 12
1.4 Vad var skälen till massakrerna och förföljelserna? ... 13
1.5 Vilka var det som utförde folkmordet? ... 13
1.6 Vilka var ungturkarna? ... 14
1.7 Vad hände den 24 april som brukar betecknas som folkmordets årsdag? ... 15
1.8 Vad var det som hände sen? Hur gick folkmordet till? ... 15
1.9 Vad blev resultatet av folkmordet och hur många var det som dog? 16
1.10 Fanns det inte ögonvittnen till folkmordet? ... 17
1.11 Fanns det inte några reaktioner från dåtidens omvärld? ... 18
1.12 Vad hände vid krigsslutet då Turkiet besegrades? ... 18
1.13 Vad var Sèvres-avtalet och vad innehöll det? ... 19
1.14 Var alla turkar och kurder skyldiga till övergreppen? ... 19
1.15 Är Seyfo samma sak som Folkmordet 1915? ... 21

2 Forskning ... 21
2.1 Vad säger forskningen i denna fråga? ... 21
2.2 Finns det forskare som anser att massakrerna inte var ett folkmord? 22
2.3 Finns det någon majoritet som erkänner folkmordet? Finns det någon övergripande forskningsorganisation som har behandlat frågan? ... 22
2.4 Vad finns det för litteratur för den som vill läsa om folkmordet? ... 23
2.5 Finns det internetsajter där man kan läsa mer om Armeniska folkmordet? ... 25
2.6 Turkiet påstår ju att deras arkiv är öppna och bevisar att det inte var något folkmord. ... 25
2.7 Turkiet säger att deras arkiv är öppna men Armenien vägrar öppna sina arkiv för forskning om händelserna. ... 26
2.8 Om man anklagar Turkiet för att inte tillåta tillgång till deras arkiv, hur vet man då så mycket om folkmordet? ... 27
2.9 Vad visste dåtidens Sverige om folkmordet? ... 27

2.10 Finns det svensk forskning i frågan eller svenska källor? 28
2.11 Vad säger svenska arkivkällor om folkmordet? 28
2.12 Finns det någon fackbok där forskningsresultat om folkmordet bland turkiska och icke-turkiska historiker presenteras och ställs mot varandra? 30
2.13 Hur kan turkiska historiker sinsemellan ha så skilda ståndpunkter om folkmordet? 30
2.14 Varför inte tillsätta en kommission som Turkiet föreslår för att ta reda på vad som hände? 30
2.15 Hitlers berömda citat "Vem kommer idag ihåg utrotningen av armenierna" är förfalskad. 31
2.16 Hur går ett folkmord till? 32

3 Förnekelse av folkmord 33
3.1 Hur definieras förnekelse av ett folkmord? Vad tjänar den till? 33
3.2 Hur kännetecknas förnekelse av folkmord? Finns det kännetecknande drag? 33
3.3 Hur förklaras logiken i förnekelse av folkmord? 35
3.4 Är förnekelse endast begränsad till utövaren av ett folkmord? 36
3.5 Var armenierna i maskopi med fienden och var inte regeringens åtgärder egentligen berättigade? 36
3.6 Var inte armenierna separatister och hotade det turkiska väldets sammanhållning? 37
3.7 Var detta inte enbart resultatet av krig och ömsesidigt dödande i ett inbördeskrig? 38
3.8 Det var ett krig mellan muslimer och kristna och inte ett folkmord. 39
3.9 Antalet armeniska offer var inte 1,5 miljoner utan högst 600 000 och lika många eller till och med fler muslimer dödades. 39
3.10 Om det nu finns ett så brett faktaunderlag och konsensus inom forskningsvärlden, varför fortsätter Turkiet att förneka folkmordet? 39

4 Konventioner 40
4.1 Hur kom FN:s Folkmordskonvention till och vad är dess bakgrund? 40
4.2 Hur kan FN:s Folkmordskonvention gälla Folkmordet 1915 när konventionen tillkom först 1948? 41
4.3 Hur lyder FN:s Folkmordskonvention? 41

4.4 Har FN erkänt Folkmordet 1915? 42
4.5 Har någon på senare tid prövat fallet från ett rättsligt perspektiv? .. 42

5 Erkännande 43
5.1 Vilka länder, organisationer o. dyl. har erkänt Folkmordet 1915? ... 43
5.2 Om det nu finns ett så överväldigande underlag och bevis som bekräftar folkmordet, varför är det inte fler länder som har erkänt folkmordet 1915? 44
5.3 Är det inte bättre att överlåta historiska händelser till historiker istället för att låta politiker ta beslut om det? 44
5.4 Innebär ett svenskt erkännande begränsning av yttrandefriheten och oberoende forskning? 44
5.5 Kan Folkmordet 1915 erkännas som folkmord när FN:s Folkmordskonvention först tillkom 1948? 45
5.6 Varför göra en så stor affär av ett gammalt folkmord? Det har ju redan hänt och kan inte göras ogjort. 45
5.7 Vad kan ett erkännande resultera i egentligen? 46
5.8 Vad spelar det för roll att Turkiet hävdar att det inte var ett folkmord? Det är ju en historievetenskaplig fråga, inte politisk. 46
5.9 Dagens Turkiet kan väl inte lastas för vad osmanska imperiet gjorde? Det osmanska rikets styresmän är ju för länge sedan döda. 47
5.10 Varför ska Sverige erkänna Folkmordet 1915? 47
5.11 Har Sveriges Riksdag erkänt folkmordet på armenierna 1915? 48
5.12 Har Sveriges riksdag erkänt att händelserna berörande assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker varit också ett folkmord? 48
5.13 Har Sverige som land erkänt folkmordet 1915? 48
5.14 Har Armenien någon strategi på vilket sätt lyfta frågan om folkmordet på den internationella arenan? 49
5.15 Det är endast armenierna i Diasporan som driver på folkmordskampanjen medan armenierna i Armenien vill vara Turkiets vän och bryr sig inte om frågan. 49
5.16 Är Turkiet beredd att diskutera folkmordsfrågan med Armenien? .. 49
5.17 Varför finns det i Turkiet en rädsla för att erkänna Folkmordet 1915? 50
5.18 Är hoppet hos armenierna att folkmordet erkänns nu av Turkiet större nu än för 20 år sedan? 50
5.19 Varför har det varit tyst om folkmordet så länge? 50

5.20 Borde inte varje land först se efter sina intressen, om nu ett erkännande av folkmordet innebär diplomatiska problem och handelssanktioner från Turkiet? 51
5.21 Varför är det förbjudet att tala om det Armeniska folkmordet i Turkiet? 52
5.22 Vad är straffet om man pratat om folkmordet i Turkiet? 52

Bilder **53**

Appendix I **61**

Appendix II **64**

Referenser **65**

Kartor

Karta 1: Armenien genom historien 17
Karta 2: Visionen om Panturanism och Armeniens läge 20
Karta 3: Karta över vidden av Armeniska folkmordet, deportationsvägar 21
Karta 4: Gränsen mellan Turkiet och Armenien, enligt NF:s mandat
till president Wilson, bärande hans signatur 24

Bakgrund

1.1 Vad är Armeniska folkmordet eller Folkmordet 1915?

Händelserna under första världskriget i det osmanska Turkiet där upp emot två miljoner kristna medborgare dödades eller försvann spårlöst brukar betecknas som Folkmordet 1915 eller Armeniska folkmordet då armenierna utgjorde upp emot 1,5 miljoner av dessa offer. Övergreppen tömde dåvarande osmanska Turkiet så gott som helt på dess kristna befolkning och lämnade ett nästan helt muslimskt/turkiskt Turkiet. Folkmordet anses ha varit ämnat som en lösning på Armeniska frågan (se punkt 1.2), men även andra minoriteter i det osmanska Turkiet, främst kristna assyrier/syrianer/kaldéer samt pontiska och anatoliska greker drabbades (jämför med Förintelsen som främst drabbade judar, men även romer).

1.2 Vad var den Armeniska frågan?

I och med sönderfallet av det osmanska imperiet fr.o.m. början av 1800-talet, då kristna nationer på Balkan började frigöra sig från turkiskt styre (Grekland, 1829; Montenegro, 1851; Rumänien, 1856; Serbien, 1878; Bulgarien, 1878), uppkom den så kallade Orientfrågan. Den syftade på det turkiska väldets upplösning och den tävlan som uppstod om vilka av stormakterna som skulle få kontroll över den viktiga Bosporen och Dardanellerna, det sund som kontrollerar farleden till och från hela Svartahavsområdet. Den armeniska frågan var en del av Orientfrågan då armenierna krävde rättvis behandling trots det korrupta osmanska vanstyret som rådde i landet. Armenierna krävde bland annat garantier för sina liv och egendomar mot angrepp från kurdiska stammar. Dessa livnärde sig genom påtvingade och olagliga skatter som de avkrävde den armeniska befolkningen i osmanska Turkiet.[1] Men den osmanska regeringen vägrade acceptera några som helst reformer i de såkallade armeniska provinserna (SE PUNKT 1.3). Det skedde av rädsla att en uppluckring av underkuvandet av de kristna armenierna på sikt skulle innebära även förlusten av Armenien, såsom redan skett med de andra kristna länderna på Balkan.

1.3 Hur länge har armenierna bott i området och hur många var de innan folkmordet?

Armeniernas närvaro i regionen går tillbaka till de indoeuropeiska folkens migration, mellan 2 000 och 3 000 år f.Kr. Det första kända omnämnandet av landet Armenien brukar dateras till år 521 f.Kr., nämligen i den persiske kungen Darius I:s lertavla i Persepolis. Namnet Armenien och Armeniska höglandet har sedan dess varit benämningen på det område som idag utgörs av östra och sydöstra Turkiet. Armenien har därmed, som ett eget land, funnits i över 2 500 år, men man räknar även kungadömet Urartu som föregångaren till dagens armenier, d.v.s. det folk som assimilerades av de indoeuropeiska armenierna som kom till området. Armenien har sedan dess varit självständigt till och från och man har kunnat grunda fyra kungadynastier, fem inklusive Urartu (SE KARTA 1 OCH 2):

- Kungadömet Urartu, c:a 900-500 f.Kr.
- Dynastin Artashisian, Armeniens första kungliga dynasti, 190 f. Kr. 12 f.Kr.
- Dynastin Arshakounian, Armeniens andra kungliga dynasti, 53 e. Kr. 423.
- Dynastin Bagratounian, Armeniens tredje kungliga dynasti, 862-1045.
- Dynastin Roubinian, Armeniens fjärde kungliga dynasti, Kilikien, 1187-1375.

De perioder då landet förlorade sin självständighet så var man oftast under persiskt, romerskt, östromerskt eller arabiskt styre, alternativt som vasallstat till ett av dessa imperier. Detta mönster upprepades ända tills turkiska stammarnas ankomst till Armeniska höglandet (1000-talet) och osmanska turkarnas erövring av Armenien (1500-talet).

Turkarna själva (fram till första världskriget på turkiska kartor fram till 1920-talet) hänvisade till området med benämningen Armenien (turkiska *Ermenistan*) och senare Armeniska länet (turkiska *Ermeni elayeten*) eller de armeniska provinserna (turkiska *vilayeter*). Denna del brukar även betecknas som Västarmenien eller turkiska Armenien medan Östarmenien (i princip dagens republiken Armenien) var den del av Armenien som ingick i det ryska imperiet. Reformerna, som efterlystes i avtalen i San Stefano och Berlin (1878) vilka följde på det turkiska nederlaget i kriget mot Ryssland, avsåg de sex armeniska provinserna i östra Turkiet, nämligen Van, Bitlis, Diyarbakir, Kharpout, Sivas och Erzurum. Här utgjorde armenierna en absolut majoritet (fler än turkar och kurder tillsammans) i Van och

Bitlis, medan de var i relativ majoritet (mindre än turkar och kurder tillsammans men fler än varje grupp för sig) i resterande provinser. Statistiken rörande befolkningsgrupperna i det osmanska riket är bristfällig, eftersom den baserades på trossamfund snarare än etnisk tillhörighet. Dock pekar olika undersökningar från dåtida utländska forskare, resenärer, armeniska kyrkans redovisningar samt egna osmanska siffror på en total befolkning på cirka två miljoner.

1.4 Vad var skälen till massakrerna och förföljelserna?

Massakrerna var ett försök att skapa ett nytt homogent turkiskt Turkiet. Det tidigare etniska och religiösa mångfald, som kännetecknade det osmanska riket, hade i och med imperiets allt snabbare sönderfall fr.o.m. början av 1800-talet försvunnit, då kristna nationer i Balkan började frigöra sig och utropa självständighet. Detta gjorde att Osmanska imperiet, från att ha varit mångreligiöst, nu förvandlades till ett så gott som muslimskt rike (med undantag för armenierna, assyrier/syrianer/kaldéer samt pontiska och anatoliska greker). Det dröjde nu inte länge tills även araberna i Nordafrika och Mellanöstern gjorde uppror och frigjorde sig. Det osmanska riket var nu nästan ett helt muslimskt, och ännu viktigare, ett turkiskt rike, d.v.s. dagens Turkiet. Ett försök att återställa imperiets storhet genom att skapa ett islamiskt rike vid slutet av 1800-talet hade misslyckats. Turkiska ledare insåg att enda möjligheten att kompensera för de förlorade territorierna var att expandera österut och upprätta en ren turkisk stat.[2] Men det fanns ett uppenbart hinder på vägen, nämligen det kristna icke-turkiska Armenien. Den önskade homogenisering försökte man först förverkliga genom att turkifiera (eller som det också kallas osmanisera) alla invånare. Detta uppnåddes genom tvångsassimilering och tvångskonvertering av landets minoriteter och när detta inte gav tillräckligt snabbt resultat - massakrer och förföljelser.

1.5 Vilka var det som utförde folkmordet?

Folkmordet på armenierna började långt innan 1915. Under massakrerna 1894-1896 mördades uppemot 150 000 armenier och ytterligare 100 000 armenier tvingades lämna sina hem. Mer än 2 500 samhällen tömdes helt på sina armeniska invånare och uppemot 500 000 armenier utarmades totalt när turkar och kurder konfiskerade deras egendom. Massakrerna tog slut först när utlandets tryck på Turkiet ökade och europeiska stor-

makter hotade med militär intervention av samma sort som i de kristna länderna på Balkan.

De riktigt stora massakrerna dröjde dock till 1915, sedan den nya ungturkiska regeringen (SE PUNKT 1.6) kommit till makten efter en statskupp år 1908. I skydd av det pågående världskriget som rasade i Europa försökte man lösa den armeniska frågan för gott. Den dåvarande svenska ambassadören i Konstantinopel, Cosswa Anckarsvärd, avgav följande rapport till Utrikesdepartementet: "allt tyder på att ungturkarne vilja begagna tillfället, då af olika skäl ingen effektiv påtryckning utifrån behöfver befaras, för att en gång för alla göra slut på den armeniska frågan. Sättet härför är enkelt nog och består i den armeniska nationens utrotande". Det av staten organiserade folkmordet genomfördes även genom mobiliseringen av kurdiska väpnade styrkor och genom att hetsa kurdiska nomadstammar att massakrera och plundra armenierna på deras egendom.

1.6 Vilka var ungturkarna?

Ungturkarna är egentligen den västerländska benämningen på det turkiska partiet Kommittén för union och framsteg ("Ittihad ve terakki"). Denna kommitté bestod främst av officerare, militära läkare och nationalistiska politiker och administratörer som var motståndare till dåtidens envåldshärskare, sultan Abdul Hamid II. Partiet kom så småningom att ledas av en ytterst liten krets som främst bestod av Talaat pascha (inrikesminister och blivande storvesir), Enver pascha (krigsminister), Djemal pascha (marinminister och guvernör i Syrien), Dr. Nazim och Dr. Shakir (två av partiets främsta ideologer). Denna slutna grupp såg till att man avlägsnade all opposition, både inom och utanför partiet, något som kan närmast liknas vid hur nazisterna kom till makten i Tyskland. Genom att brutalt eliminera alla liberala partier kom det osmanska parlamentet att i princip endast bestå av det egna partiets medlemmar. Samtidigt utrensades olydiga element. Man handplockade nyckelpersoner inom polis- och armékåren och såg till att bygga ett nätverk av personer som var ytterst lojala mot ledningen och alltid lydde order. Detta framgår bl.a. i en av de rapporter som Sveriges ambassadör, Anckarsvärd, skickade hem till Sverige och i vilken han utförligt redogjorde för kommitténs program och de olika nyckelpersonerna.[3] Från och med 1908 var denna kommitté i full kontroll av allt som hände i Turkiet och var således i stånd att genomföra ett storskaligt folkmord när tillfälle gavs, precis som nazisterna skulle komma att göra 25 år senare.

1.7 Vad hände den 24 april som brukar betecknas som folkmordets årsdag?

Natten till den 24 april 1915 började den första fasen i folkmordet, det som av dagens forskning brukar betecknas som *eliticide* (jämför med *genocide* - SE KARTA 2) och syftar på att eliten hos målgruppen förintas. Upp emot 250 läkare, jurister, politiker, ämbetsmän, lärare, författare, poeter och andra intellektuella som skulle kunna bli kärnan i ett framtida motstånd, arresterades över en natt och avrättades inom 72 timmar. Endast i Konstantinopel (dagens Istanbul och dåvarande huvudstad i Turkiet) arresterades och avrättades 2 345 armeniska intellektuella under de följande veckorna. Detta blev starten på folkmordet. Därför brukar man årligen högtidlighålla minnet av folkmordets offer den 24 april.

1.8 Vad var det som hände sen? Hur gick folkmordet till?

När väl kärnan och tänkbara ledare till ett eventuellt motstånd eliminerades, var det dags att undanröja den arbetsföra armeniska manliga befolkningen som skulle kunna resa sig i motstånd under en kommande fas. Samtliga armeniska män mellan 20-45 år (augusti 1914) och senare män mellan 18-20 och 45-60 blev inkallade till tjänstgöring i den osmanska armén. Endast kvinnor och män under 18 och över 60 fanns kvar.[4] I början av 1915 avväpnades de armeniska soldaterna och förlades i arbetsbataljoner där de misshandlades svårt. I februari 1915 gav den turkiska regeringen order om att dessa arbetsbataljoner skulle likvideras och i juli 1915 hade cirka 200 000 armeniska soldater mördats.[5] Det var först efter att det armeniska samhället på detta sätt förlamats som man iscensatte huvudfasen i förintelseprojektet genom massdeportationer och massakrer av den hjälplösa civila befolkningen. Dessa bestod nu bara av kvinnor, barn och män över 60 år.[6] Kvinnor våldtogs eller rövades bort eller såldes i slavmarknader till turkiska och kurdiska harem. Många kvinnor och flickor begick självmord genom att hoppa av klippor och i floder för att undkomma detta öde. Kvinnor, barn och åldringar samlades i stadens kyrka vilken därefter sattes i brand. Så fort karavanerna med de deporterade kommit utanför staden och utom synhåll anfölls de av kurdiska band. Med stöd av turkiska militärer massakrerade de armenierna och plundrade dem på både egendom och kläder. Många av dem som överlevde dessa massakrer dog av svält och sjukdomar under de långa vandringarna mot de syriska och mesopotamiska öknarna. Assyrier/syrianer drabbades av samma öde, medan massakrerna på pontiska greker genomfördes huvudsakligen

under åren 1921-1923. Det var då Mustafa Kemal tog makten i landet och avslutade vad som man börjat under världskriget.

1.9 Vad blev resultatet av folkmordet och hur många var det som dog?

Folkmordet fortgick under hela perioden 1915-1923, men till sin huvuddel till 1916. Allt som allt var det uppemot 1,5 miljoner armenier utav en befolkning på två miljoner i dåvarande osmanska riket som deporterades, massakrerades eller helt försvann från de områden som de hade bebott i mer än två årtusenden. År 1923 levde armenierna, för första gången på över 2 800 år, inte längre på 85% av sitt fäderneland (SE KARTA 2). Till offren brukar man även räkna de kvinnor och flickor som såldes till muslimska harem. En annan stor grupp kvinnor och barn tvångskonverterades till islam och antog turkiska och kurdiska namn för att undkomma döden. Efter att den armeniska armén återockuperade regionen efter kriget anger historikern Hovannisian att endast i Bitlis och Moush kunde den armeniska regeringen i Jerevan, via fonden "Ett guldstycke för en armenier", återfå mellan 5 000 och 6 000 armeniska kvinnor och barn, som hade tvångskonverterats till islam och bodde hos turiska och kurdiska familjer.[7] Denna aktion fick dock avbrytas snart efter den kemaliska arméns offensiv mot Armenien. Sammanfattningsvis beräknas att cirka 250 000 assyrier/syrianer/kaldéer och lika många pontiska och anatoliska greker föll offer. Det gör att Folkmordet 1915 faktiskt kommit att betecknas som ett framgångsrikt folkmord (bl.a. av Klas-Göran Karlsson och Kristian Gerner) eftersom 1923 lämnade det ett så gott som helturkiskt Turkiet.

1.10 Fanns det inte ögonvittnen till folkmordet?

Det fanns gott om ögonvittnen som senare berättade om de hemska massakrerna och om deporteringen av armenierna samt även tagit bilder på det som hade hänt. Bland dessa fanns kristna missionärer, läkare, sjuksköterskor, skol- och universitetslärare från Turkiets allierade länder som Tyskland och Österrike-Ungern, men även personer från neutrala länder som USA, Sverige, Norge och Danmark vilka råkade befinna sig i det osmanska imperiet. Vidare fanns det flertalet tyska och österrikisk-ungerska officerare och soldater i den osmanska armén, för att inte nämna alla utländska ambassadörer och diplomater som var stationerade i dåtida huvudstaden Konstantinopel (dagens Istanbul). Andra var stationerade i olika konsulat runt om i landet.

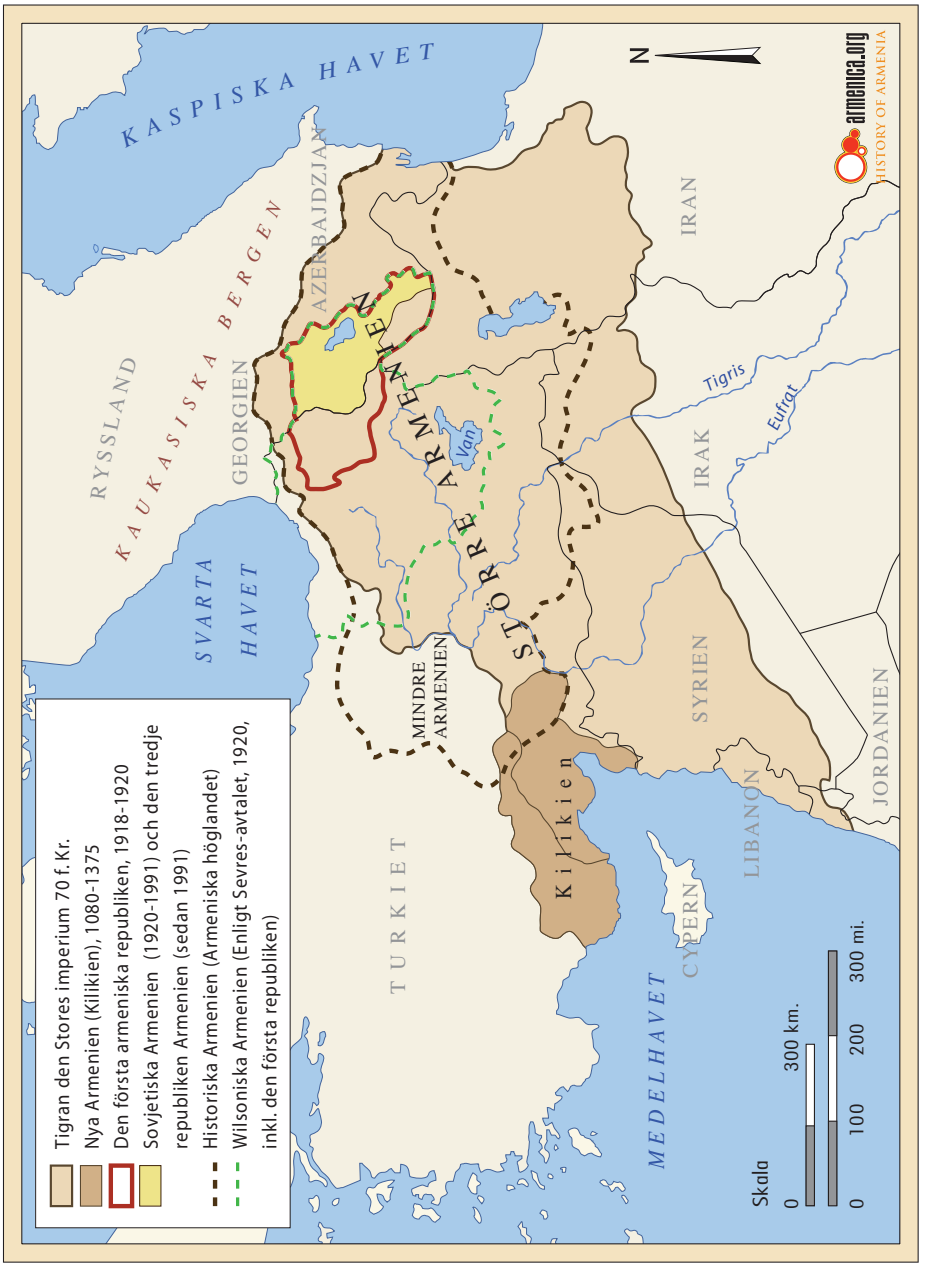

Karta 1: Armenien genom historien. Källa: Armenica.org

Många av dessa rapporterade oavbrutet om de pågående övergreppen och massakrerna. Flera har publicerat rapporter och memoarböcker, samt bidragit med fotografier som de tagit av händelserna.

1.11 Fanns det inte några reaktioner från dåtidens omvärld?

Jo, det fanns. När nyheter om de hemska massakrerna nådde omvärlden via utländska missionärer och diplomater i Turkiet, utfärdade Storbritannien, Frankrike och Ryssland en gemensam varning om de pågående massakrerna och dess följdverkningar. Ultimatumet lydde: "Massakrer har ägt rum från mitten av april i Erzurum, Terdjan, Eghine, Bitlis, Moush, Sasoun, Zeitoun och hela Kilikien. Invånarna i nära hundra byar runt om Van har mördats helt och de armeniska kvarteren i Van är belägrade av kurder. Samtidigt har den osmanska regeringen agerat skoningslöst mot den försvarslösa armeniska befolkningen i Konstantinopel. Med avseende på detta nya brott mot mänskligheten och civilisationen, kungör de allierade regeringarna öppet till Höga Porten [benämningen på osmanska regeringen] att de kommer att hålla samtliga medlemmar i den turkiska regeringen, såväl de som har deltagit i dessa massakrer, personligen ansvariga".[8] Detta är faktiskt första gången som begreppet *brott mot mänskligheten* användes officiellt i ett internationellt sammanhang. Det skulle komma att bli utgångspunkten för historiens allra första krigsrättegångar mot krigsförbrytare (således över 25 år innan Nürnbergsrättegångarna efter andra världskriget). För mer information se punkt 1.12.

1.12 Vad hände vid krigsslutet då Turkiet besegrades?

I och med undertecknandet av eldupphörsavtalet i Mudros den 30 oktober 1918 kapitulerade Turkiet. I detta skede befann sig Turkiet i samma situation som Tyskland var efter andra världskriget. Allmänheten fick veta vidden av förföljelserna och landet befann sig i djupt ångest och beklagade det som hänt och började även kräva bestraffning av de skyldiga. Hundratals politiska och militära ledare arresterades och anklagades för krigsbrott. Flera av de ledande ungturkarna hade emellertid redan hunnit fly landet i vetskap om vad som komma skulle. Ultimatumet vid krigets början (SE PUNKT 1.11) förverkligades i Sèvres-avtalet (SE PUNKT 1.13), vilket undertecknades den 10 augusti 1920. Artikel 226 slog fast de allierades rätt att bestraffa skyldiga turkar, medan artikel 230 fastslog Turkiets skyldighet att överlämna misstänkta personer till de allierade. Rättegångar hölls och

flera av ledarna dömdes till döden medan andra fick långa straffar för sina brott. Enver, Talaat och Djemal samt en rad andra ledande figurer inom det ungturkiska partiet som redan flytt landet dömdes till döden i sin frånvaro. Men så snart den nya nationalistiska rörelsen, under ledning av Mustafa Kemal, tagit makten i Turkiet, stoppades rättegångarna. Alla misstänkta friades, inklusive de som redan dömts skyldiga. Förföljelserna mot de kristna återupptogs med följden att Turkiet år 1923 (republikens utropande) var så gott som helt rensat från icke-turkiska befolkningsgrupper, med undantag för kurderna.

1.13 Vad var Sèvres-avtalet och vad innehöll det?

Sèvres-avtalet var det fredsavtal som undertecknades den 10 augusti 1920 mellan Turkiet och segrarmakterna. Sektion VI, med sex artiklar, berörde Armenien och dess relation med Turkiet. Artikel 226 slog fast de allierades rätt att bestraffa skyldiga turkar. Artikel 230 fastslog Turkiets skyldighet att överlämna misstänkta personer till de allierade.[9] Mandatet att bestämma gränsen mellan Armenien och Turkiet gavs till USA:s president Woodrow Wilson som presenterade sitt beslut den 22 november 1920 (SE KARTA 1). Men allt detta förändrades när den kemalistiska rörelsen tog makten och avvisade det redan undertecknade avtalet, samtidigt som man i strid med eldupphörsavtalet i Mudros anföll republiken Armenien. De nationalistiska kemalisterna, som hade störtat regeringen i Konstantinopel och utropat en egen regering i Ankara, framtvingade en revision av Sèvres-avtalets punkter. Denna konferens, som hölls i Lausanne, resulterade i ett nytt avtal (den 23 juli 1923) där allt ströks som hade med Armenien att göra. Som Winston Churchill uttryckte det "I Lausanne-avtalet som etablerade en ny fred mellan de allierade och Turkiet letar historien förgäves efter namnet Armenien".[10]

1.14 Var alla turkar och kurder skyldiga till övergreppen?

Långt ifrån. Forskningen visar att, lik Förintelsen där många tyskar riskerade sina egna liv genom att hjälpa judar undan döden, fanns det många exempel på hur turkiska, kurdiska och arabiska familjer adopterade barn eller skyddade förföljda personer för att på så sätt rädda dem från en säker död. Det finns dokumenterade fall där guvernörer som vägrade följa regeringens order på massakrerna blev utbytta och två officiella som vägrade lyda direktiven blev mördade. Men, så som i fallet med Förintelsen, var dessa i en klar minoritet.

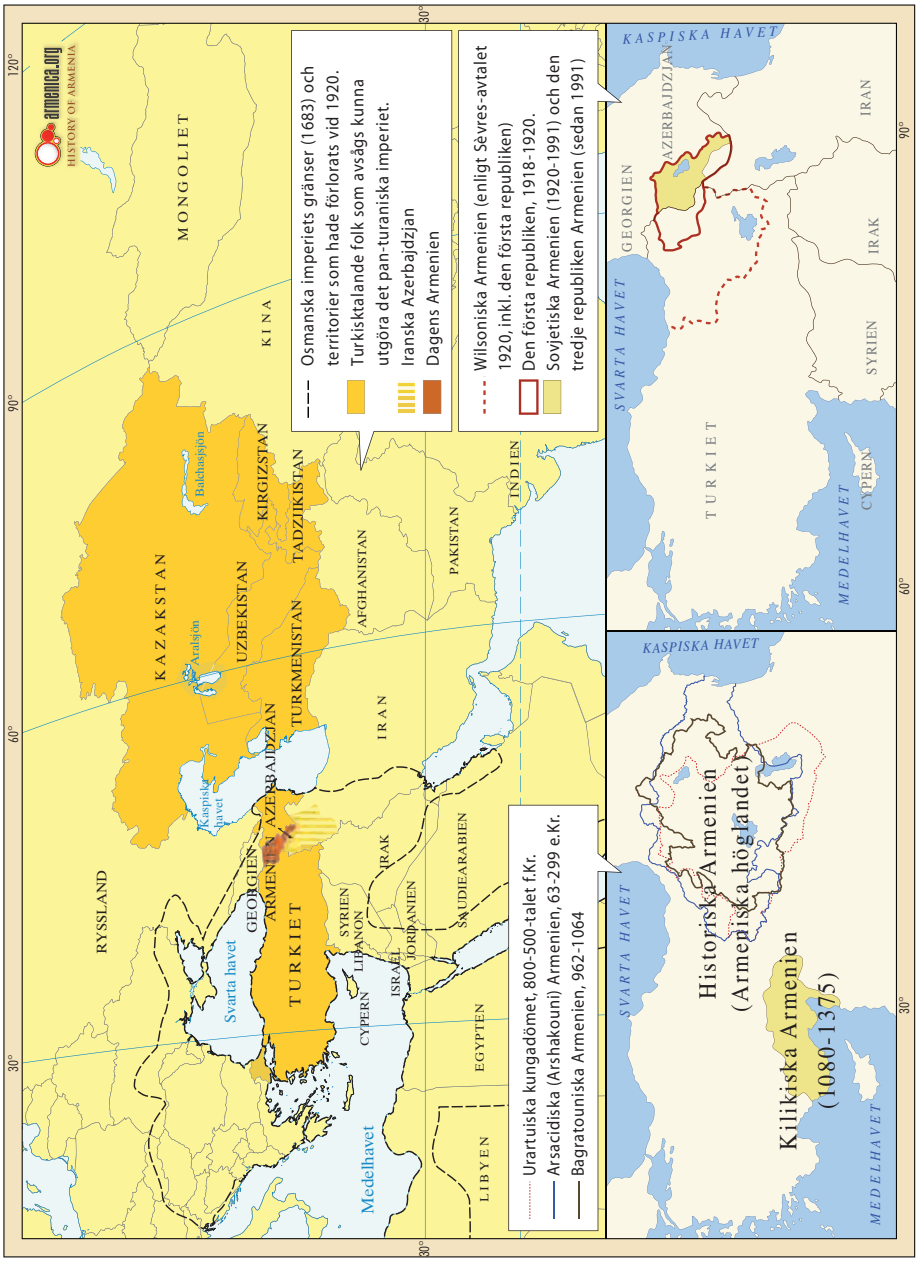

Karta 2: Visionen om Panturanism och Armeniens läge. Källa: Armenica.org

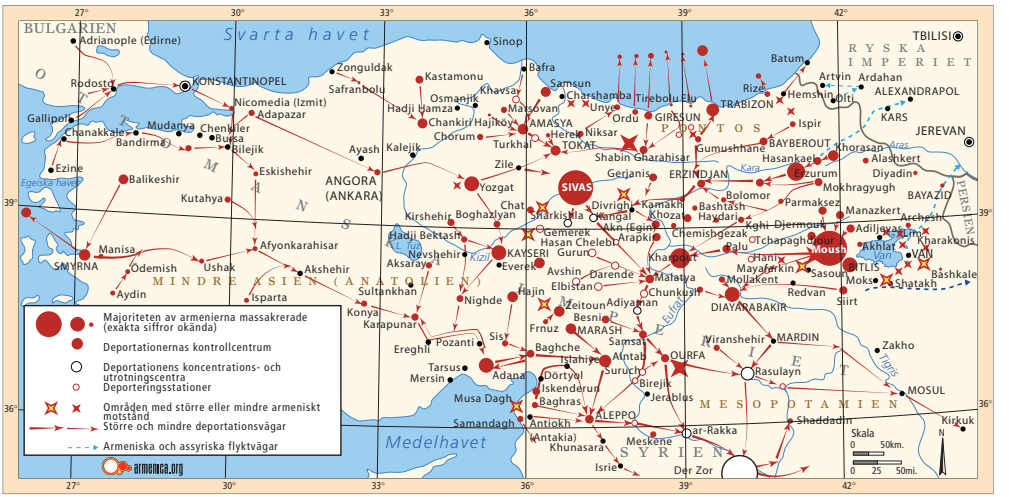

Karta 3: Karta över vidden av Armeniska folkmordet, deportationsvägar. Källa: Armenica.org

1.15 Är Seyfo samma sak som Folkmordet 1915?

Seyfo är assyrier/syrianers benämning på händelserna under första världskriget och betyder "svärdets år". Armenierna kallar folkmordet för *yeghern* som är armeniska för "katastrof" medan grekerna kallar det för *genoktonia* som betyder just folkmord. Men som det framgår är alla samma namn för Folkmordet 1915.

Forskning

2.1 Vad säger forskningen i denna fråga?

Massakrerna i det osmanska Turkiet är idag det näst efter Förintelsen mest utforskade fallet av folkmord. Forskningen om Folkmordet 1915 bedrivs i flera länder och inom olika discipliner. För att här bara nämna några av de mest framträdande experterna inom området, vilka för övrigt anser att massakrerna ska rubriceras som ett området, kan man nämna **historikerna** Yehuda Bauer, Yair Auron, Henry Huttenbach, Eric Weitz, Kurt Jonassohn, Yves Ternon, Richard Hovannisian och Ronald Suny; **statsvetarna** Robert Melson, Roger Smith och Colin Tatz; **sociologerna** Helen Fein, Vahakn N. Dadrian, Eric Markusen och Israel Charny (även psykolog); **juristerna** Raphael Lemkin (fadern till dagens folkmordskonvention, SE PUNKT 4.1), William Schabas, Alfred

de Zayas, Roger W. Smith och Gregory Stanton. Till dessa bör man tillägga de turkiska forskarna Taner Akçam (historiker), Fatma Müge Göçek (sociolog), Baskin Oran (statsvetare) och svenskarna Klas-Göran Karlsson (historiker), David Gaunt (historiker) samt Ove Bring (jurist och folkrättsexpert).

2.2 Finns det forskare som anser att massakrerna inte var ett folkmord?

Ja, det finns det. Men deras begränsade antal ska jämföras med förhållandet mellan forskare som erkänner Förintelsen respektive de som förnekar den. I stort kan man indela dem som avvisar massakrerna som folkmord i tre grupper:

1. Turkiska historiker verksamma i Turkiet, anslutna till den turkiska staten, som kategoriskt förnekar att ens någon massaker ägt rum. Bland dem kan man nämna Yusuf Halaçoglu, f.d. ordförande i Turkiska historieförening.

2. Forskare anslutna till "Institute for Turkish Studies" i Washington DC, USA, helt finansierad av den turkiska staten via dess ambassad i USA. Kända namn bland dessa forskare som ofta används som referenser i förnekandet av Folkmordet 1915 är Heath Lowry och Justin McCarthy. Andra namn är Stanford Shaw, lärare till både Lowry och McCarthy, samt Andrew Mango.

3. Forskare som hävdar om Förintelsens unikhet, så kallade "singularister", vilka hävdar att det finns ett enda fall av folkmord, nämligen Förintelsen. Dessa forskare är i sig inte förnekare av massakrerna, men anser att Folkmordet 1915, så väl som andra folkmord under 1900-talet, kan inte mäta sig med Förintelsens magnitud och är därför inte kvalificerade att kallas för folkmord. Kända namn bland dessa forskare är Steven T. Katz, Lucy Dawidowicz och Geunter Lewy.

2.3 Finns det någon majoritet som erkänner folkmordet? Finns det någon övergripande forskningsorganisation som har behandlat frågan?

Internationella Föreningen för Folkmordsforskare *(International Association of Genocide Scholars, IAGS),* en oberoende världsledande och tvär-

vetenskaplig auktoritet inom området, har vid flera tillfällen fastslagit en konsensus, nämligen: 13 juni 1997, 13 juni 2005 och 5 oktober 2007. Resolutionstexten från 13 juli 2007 lyder enligt följande:

> MEDAN förnekandet av folkmord anses allmänt som sista steget i ett folkmord och såtillvida skrinlägger bestraffningen av folkmordets förövare, breder der bevisligen vägen för framtida folkmord;
>
> MEDAN det osmanska folkmordet mot minoritetsbefolkningen under och efter första världskriget anges allmänt som ett folkmord endast mot armenierna, med litet erkännande av de kvalitativt likvärdiga folkmorden mot andra kristna minoriteter i det osmanska imperiet;
>
> LÅT DET KLARGÖRAS att det är övertygelsen hos den Internationella Föreningen för Folkmordsforskares övertygelse att den osmanska kampanjen mot kristna minoriteter i imperiet mellan 1914 och 1923 utgjorde ett folkmord mot armenier, assyrier och pontiska och anatoliska greker.
>
> LÅT DET VIDARE KLARGÖRAS att Föreningen påkallar Turkiets regering att erkänna folkmordet mot dessa grupper, att utfärda en officiell ursäkt och åtaga snara och meningsfulla steg mot upprättelse.

Samma budskap framfördes i ett upprop som ett 60-tal världsledande folkmordsforskare undertecknade inför riksdagens votering den 12 juni 2008. Uppropets text samt en fullständig lista över forskare som undertecknade uppropet finns på http://detvarfolkmord.armenica.org.

2.4 Vad finns det för litteratur för den som vill läsa om folkmordet?

En sökning i något universitetsbiblioteks söktjänst på “folkmord”, "Folkmordet 1915" eller "Armeniska folkmordet" ger flera sidors resultat, bestående av flera hundra nedslag. Appendix I innehåller några utvalda litteratur som kan rekommenderas både om folkmord i allmänhet och Folkmordet 1915 i synnerhet.

Karta 4: Gränsen mellan Turkiet och Armenien, enligt NF:s mandat till president Wilson, bärande hans signatur. Källa: Armenica.org

2.5 Finns det internetsajter där man kan läsa mer om Armeniska folkmordet?

Följande är några av de större internetsajterna med information om Armeniska folkmordet:

- Armenica.org, www.armenica.org, Armeniens historia som är både på svenska och engelska;
- Folkmordet1915.se, www.folkmordet1915.se, är en ny svensk hemsida tillägnat Folkmordet 1915;
- Armenian National Institue, www.armenian-genocide.org, informationssajt som är ägnat åt Armeniska folkmordet;
- Armenian Genocide Museum, www.genocide-museum.am, statsmuseum och forskningsinstitution i Armeniens huvudstad Jerevan;
- Zoryan Institute, www.zoryaninstitute.org, är ett forskningsinstitut som arbetar uteslutande med Armeniska folkmordet;
- Forum för levande historia, www.levandehistoria.se, svensk myndighet som jobbar på uppdrag av regeringen och upplyser svenska samhället om bl.a. Folkmordet 1915;
- Center for Holocaust & Genocide Studies, University of Minnesota, www.chgs.umn.edu är centrum för utbildning och forskning om Förintelsen och andra folkmord;
- Seyfo Center, www.seyfocenter.se, är ett forskningscentrum som arbetar med frågor om Folkmordet 1915 med speciell fokus på folkmordet på assyrierna och deras historia.

2.6 Turkiet påstår ju att deras arkiv är öppna och bevisar att det inte var något folkmord.

Påståenden om att de turkiska arkiven som innehåller information om Armeniska folkmordet är öppna är långt ifrån sanna. De är öppna, men endast för turkiska forskare och forskare som är välsinnade gentemot den turkiska statens intressen. En av de få som har haft tillgång till arkiven är den armeniske forskaren Ara Sarafian, räknad som en expert i området. Han har dock erbjudits begränsad åtkomst till de osmanska arkiven och påpekar att siffror som används för att bekräfta att ett stort antal armeniska deporterade överlevde kan ifrågasättas. Hans undersökning visade att denna statistik faktiskt inte handlar om armeniska flyktingar, utan, överraskande nog, om muslimska

flyktingar som flydde undan den ryska fronten under 1915-16. I en artikel beskrev han sin tid i arkiven enligt följande: *De turkiska arkivauktoriteterna förbehåller sig rätten att avvisa varje önskan från vissa forskare att läsa dokument, men att ge andra tillgång till samtliga arkivalier. Alla dokumentens innehåll läses innan de överlämnas till forskare och material kan av arkivauktoriteterna avvisas för utlämning. Förfrågningar kan nekas på grund av att 1) dokumentet i fråga är utanför forskarens deklarerade forskningsområde; 2) dokumenten kan inte hittas; 3) materialet som man har begärt är för skört eller 4) materialet är under specialbehandling (vad det nu innebär).* Inte långt efter att han hade lämnat Turkiet meddelades han att det var persona non grata i arkiven och fortsättningsvis även vägrades inresevisum till Turkiet. Detsamma gällde hans tyska kollega Hilmar Kaiser.[11]

Dessutom pekar forskningsresultatet på att ungturkarna, medvetna om följderna av ett eventuellt nederlag i kriget, planerade och dirigerade folkmordet med hjälp av kurirer och via muntliga order, för att lämna minsta möjliga spår efter sig. Detta faktum har framkommit i flera undersökningar, men även i rapporter som Sveriges militärattaché, Einar af Wirsén, redovisat i sina memoarer.[12] En annan faktor att betrakta är frågan om hur mycket som idag kan finnas kvar i dessa arkiv. Det är knappast troligt att den turkiska staten, under tiden som förnekelsen pågått och man alltså förnekat tillgång till bevismaterial i ett brott som kan skada Turkiets intressen, inte för egen del genomsökt arkiven och förstört dokument som kunde bevisa folkmordets historiska verklighet.

2.7 Turkiet säger att deras arkiv är öppna men Armenien vägrar öppna sina arkiv för forskning om händelserna.

Den omedelbara fråga man bör ställa inför detta påstående är vad kan armeniska statsarkiv innehålla om händelserna i grannlandet där folkmordet ägde rum? Hur kan dessa eventuellt gynna turkiska sidans förnekelse av folkmordet? Men, om man studerar hur förnekelse av folkmord går till, så framstår detta argument som en av hörnstenarna i en folkmordsförnekelse: genom att anklaga offret vill förnekaren få diskussionen om folkmordet på villovägar och ödsla tid på irrelevanta frågor samt rentvå sig genom att skylla på offret. Dessutom fanns det inte någon armenisk stat förrän 1918, d.v.s. långt efter att folkmordet hade skördat sina offer, än mindre ett fungerande statsarkiv som

skulle dokumentera relevant information om folkmordet. Och hur skulle de armeniska arkiven kunna innehålla någon som helst information som skulle motsäga folkmordets verklighet? Detta argument är det senaste i den förnekelsestrategi som den turkiska staten har utvecklat och anpassat till omständigheterna de senaste 90 åren. Sedan detta är sagt bör man påpeka att arkiven i Jerevan är öppna för alla forskare, inklusive turkiska.

2.8 Om man anklagar Turkiet för att inte tillåta tillgång till deras arkiv, hur vet man då så mycket om folkmordet?

Även om man inte har haft tillgång till de turkiska arkiven så har man kunnat ta del av ett överflöd med dokument i de tyska, österrikisk-ungerska, engelska, franska, amerikanska m.fl. där samtliga verifierar folkmordets historiska existens. Om man nu skulle avfärda de franska, engelska och amerikanska uppgifterna såsom krigspropaganda (vilket Turkiet gör som ett led i sin förnekelsestrategi) så borde knappast rapporter från turkarnas egna dåvarande allierade, d.v.s. Tyskland och Österrike-Ungern vara ämnade att smutskasta sin egen allierade. Sociologen och historiken Vahakn N. Dadrian, den främste experten på området, har därför medvetet baserat huvuddelen av sin forskning på turkiska, tyska och österrikisk-ungerska källor och uteslutit armeniska och allierades källor, vilka lättare kan anklagas för att vara partiska. Men även i dessa framhävs folkmordets verklighet på ett tydligt sätt. Dessutom har man studerat protokoll från de rättegångar som hölls mellan 1919-1921 mot turkiska militära och politiska ledare som stod åtalade för krigsbrott. Dessa turkiska dokument avslöjar en hel del om hur planeringen och genomförandet av folkmordet gick till. Numera vet vi också att neutrala länders arkiv, så som de svenska, likadeles bekräftar folkmordets historiska existens (SE PUNKT 2.10).

2.9 Vad visste dåtidens Sverige om folkmordet?

Det pågående utrotningsprojektet i Osmanska riket är väldokumenterat i svenska källor. Förutom många nyhetsartiklar som förekom i svenska tidningar, publicerades broschyrer, memoarer och flygblad av svenska och andra missionärer och fältarbetare, vilka personligen blivit vittne på platser där detta försiggick. Några av dessa publikationer finns att läsa i Appendix II. Dessutom har ny forskning vid Uppsala universitet funnit gedigen rapportering om det pågående folkmordet som finns dokumenterat i Utrikesdepartementet (förvarade i Riksarkivet) samt även i Krigsarkivet (SE PUNKT 2.10).

2.10 Finns det svensk forskning i frågan eller svenska källor?

Två svenska forskare som har forskat i området är Klas-Göran Karlsson, professor i historia vid Lunds universitet, samt David Gaunt, professor i historia vid Södertörns högskola. Klas-Göran Karlssons bok (samförfattad med Kristian Gerner), *Folkmordens historia, Perspektiv på det moderna samhällets skuggsida* (2005), behandlar det Armeniska folkmordet som exempel på detta slags förbrytelser under 1900-talet. David Gaunts bok *Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia During World War I* (2006), presenterar nyupptäckt arkivmaterial som bestyrker folkmordets realitet, har inom forskarvärlden bemötts mycket positiv för att ha kastat nytt ljus över händelserna i osmanska riket. Dessutom har en ny studie av svenska arkiv, genomförd av Vahagn Avedian, Uppsala universitet (magisteruppsats i historia, 2008), visat vilken solid kunskap som fanns i Sverige om vad som egentligen pågick i det osmanska riket under första världskriget, faktiskt ända fram till skapandet av den moderna turkiska republikens tillkomst. Svenska ambassaden och dess militära missionen i Konstantinopel var välinformerade om den pågående utrotningen av den armeniska nationen, och rapporterade detta till Utrikesdepartementet och Generalstaben i Stockholm. Undersökningen har hittills granskat ett åttiotal dokument i Utrikesdepartementets arkiv och krigsarkivet, vilka har direkt samband med den svenska rapporteringen om situationen i Armenien. Uppsatsen finns (på engelska) på http://www.armenica.org/material/se. För vissa valda källor se punkt 2.11.

2.11 Vad säger svenska arkivkällor om folkmordet?

Forskningen i svenska arkiv (SE PUNKT 2.10) har funnit en mängd dokument av betydelse. Ett antal utvalda citat ur dessa presenteras nedan:

> 1. ANCKARSVÄRD, 6 JULI 1915: "Herr Minister, Förföljelserna mot armenierna hafva antagit hårresande proportioner och allt tyder på att ungturkarne vilja begagna tillfället, då af olika skäl ingen effektiv påtryckning utifrån behöfver befaras, för att en gång för alla göra slut på den armeniska frågan. Sättet härför är enkelt nog och består i den armeniska nationens utrotande".
> 2. ANCKARSVÄRD, 22 JULI 1915: "Det är icke blott armenierna utan äfven Turkiets undersåtar af grekisk nationalitet som f.n. äro utsatta för svåra förföljelser. Det kunde enligt hr. Tsamados [grekisk chargé

d'affaires] icke vara fråga om annat än ett utrotningskrig mot den grekiska nationen i Turkiet".

3. Anckarsvärd, 2 september 1915: "De sex s.k. armeniska vilayeten lära vara totalt rensade från åtminstone armenisk-katolska armenier. Det är uppenbart att turkarna söka begagna tillfället nu under kriget för att utplåna den armeniska nationen, så att när freden kommer ingen armenisk fråga längre existerar".

4. Wirsén, 13 maj 1916: "Hälsotillståndet i Irak är förfärande. Fläcktyfusen kräfver talrika offer. Armenierförföljelserna hafva i hög grad bidragit till sjukdomens spridande, emedan de utdrifna i hundratusental dött af hunger och umbäranden längs vägarna".

5. Anckarsvärd, 5 januari 1917: "Tillståndet kunde dock varit ett helt annat, om nämligen Turkiet följt centralmakternas råd att till dem överlåta äfven den inre organisationen af provianterings- o. d. frågor. Värre än detta är emellertid utrotandet af armenierna, som kanske kunnat förhindras, om tyska rådgifvare i tid fått samma makt öfver den civila förvaltningen som de tyska officerarne faktiskt utöfva öfver här och flotta".

6. Envoyé Ahlgren, 20 augusti 1917: "Dyrtiden stegras alltjämnt. Den har flera orsaker: och slutligen produktionens starka aftagande på grund af minskad arbetskraft, orsakad dels genom mobiliseringen dels ock genom utrotandet af den armeniska rasen".

7. Wirsén, ur "Minnen från Fred och Krig" (1942), kapitlet "Mordet på en nation": "[deportationerna] hade officiellt till mål att flytta hela den armeniska befolkningen till steppområden i norra Mesopotamien och i Syrien, men i verkligheten avsågo de att utrota armenierna. Förintandet av den armeniska nationen i Mindre Asien måste uppröra alla mänskliga känslor. Det hör utan tvivel till de största brott som under senare århundraden begåtts. Det sätt på vilket det armeniska problemet löstes var hårresande".

8. Hjalmar Branting, 26 mars 1917: "Dokumenten säga klart ifrån, att här ej är tal om övergrepp av underordnande, utan det är frågan om ett organiserat och systematiskt folkmord, värre än vad vi någonsin sett maken till i Europa. Det har gällt att hela stora områdes befolkning, att massakrera dem, driva de överlevande i öknen under förhoppning att de ej skola uthärda utan

att deras ben skola vittra i ökensanden. Detta folkmord står bland krigets alla ohyggligheter beträffande offrens antal och den systematiska vildheten i dess utförande utan motstycke. När vi läsa därom har det isat våra hjärtan, verkligen på allvar isat våra hjärtan".

2.12 Finns det någon fackbok där forskningsresultat om folkmordet bland turkiska och icke-turkiska historiker presenteras och ställs mot varandra?

Professor Vahakn N. Dadrian har sammanställt nyckelfraser hämtade från den turkiska förnekelsediskussionen i en bok utgiven 1999 med titeln *The Key Elements in the Turkish Denial of the Armenian Genocide:A Case Study of Distortion and Falsification.* I denna bemöts punkt för punkt de argument som används i historieförfalskningen och förnekelsen av fakta. Även Israel Cahrnys verk *Encyclopedia of Genocide,* Vol. 1, erbjuder en mängd information och en översikt över forskningen och förnekelsen av folkmordet. Se litteraturlistan under punkt 2.4.

2.13 Hur kan turkiska historiker sinsemellan ha så skilda ståndpunkter om folkmordet?

I princip är turkiska forskare inom området delade i två läger: ett som är direkt knutet till den turkiska staten, vars forskare är aktiva i Turkiet och förnekar folkmordet. Det andra lägret utgörs av turkiska forskare som är verksamma utanför Turkiet och där bedriver forskning vid utländska universitet och högskolor. Ett remarkabelt undantag är statsvetaren Baskin Oran, en känd människokämpe, verksam i Turkiet. Han har hävdat Armeniska folkmordets historiska realitet och efterlyst en öppnare atmosfär i Turkiet, en sådan som skulle tillåta diskussioner och politisk obunden forskning.Till de välkända turkiska namnen hör historikern Taner Akçam, som lever i exil i USA, (dömd 1976 till åtta års fängelse för att ha påtalat kurdernas situation i Turkiet) och sociologen Fatma Müge Göçek (likadeles bosatt och verksam i USA).

2.14 Varför inte tillsätta en kommission som Turkiet föreslår för att ta reda på vad som hände?

Det finns två skäl varför ett liknande krav bör anses överflödigt: 1) Genom att eftersträva en "oberoende" kommission (SE PUNKT 4.5) vill man ge sken av att forskningen hittills har varit bipolär, d.v.s. armenier mot turkar, vilket är helt fel

(SE PUNKTERNA 2.1 OCH 2.3). Bland de hundratals forskare som öppet kallar massakrerna i osmanska imperiet för folkmord, är armeniska forskare en relativ liten minoritet. Resultat som kallar händelserna för ett folkmord är därmed så oberoende det någonsin kan bli (SE ÄVEN PUNKT 2.2). 2) Varför ska man behöva uppfinna hjulet en gång till? Att ödsla tid ingår i arbetet med att förneka folkmord. Genom att efterlysa "ännu mer forskning" för att vara "helt säkra på vad som hände" samt det eviga letandet efter det "ultimata beviset", vill förnekaren förringa redan existerande forskningsresultat och fakta. Det vore som att tillsätta en kommission bestående av folkmordsforskare och Förintelseförnekare för att på nytt begrunda händelserna under andra världskriget för att se huruvida Förintelsen ägt rum. Idag finns det en gedigen internationell och tvärvetenskaplig forskning (SE PUNKT 2.1) om Armeniska folkmordet, vilket betyder att frågan om dess realitet för länge sedan är besvarad. Samtidigt är det viktigt att vidhålla att forskningen (liksom den om Förintelsen) måste fortsätta, men nu är uppgiften att bättre förstå själva händelsen och dess dynamik, inte att gå tillbaka till ruta ett. Förnekelse sker även genom att förövaren missbrukar omvärldens känsla för fair play och det i och för sig välmotiverade behovet att lyssna även på den andra partens version. Här försöker förövaren att genom noggrant placerade ursäkter och undanflykter snarare dölja än avslöja relevanta fakta. En intressant omständighet är att förnekelse inte kräver några bevis, endast krav om att omvärdera historien. Beviskravet faller därmed på någon annan.[13] Se även punkt 4.5 om just en sådan kommission.

2.15 Hitlers berömda citat "Vem kommer idag ihåg utrotningen av armenierna" är förfalskad.

Detta citat hävdas från den turkiska sidan endast vara ett "armeniskt påhitt". Det har dock verifierats av Dr. K. B. Bardakjian vid Harvard universitetet år 1985. Han fann det i hemliga anteckningar, nedskrivna av den tyske amiralen Wilhelm Canaris under Hitlers tal.[14] Adolf Hitler gav sitt tal den 22 augusti 1939 i Obersalzberg till sina befälhavare inför det stundande anfallet mot Polen. I hans tal finns följande mening: "Vår styrka ska finnas i vår snabbhet och skoningslöshet. Jag har beordrat våra specialstyrkor inom SS att korsa den polska gränsen och mörda deras män, kvinnor och barn urskillningslöst. Trots allt, vem kommer idag ihåg utrotningen av armenierna?" Citatet publicerades även i tidningen Times den 24 november 1945 som ett utdrag ur rättegången mot Herman Göring.

2.16 Hur går ett folkmord till?

Gregory H. Stanton, professor i juridik, har övergripligt indelat händelseförloppet i åtta distinkta steg som beskriver de olika faserna i ett folkmord:

1. Klassificering: Det första steget är att identifiera målgruppen genom att klassificera samhället i "vi" och "de". Genom att skilja mellan turkar och armenier, tyskar och judar eller muslimer och kristna inleder man en separering som kommer att förenkla offergruppens identifiering.
2. Symbolisering: Här namnger man de klassificerade grupperna. Att alla judar fick sy Davids stjärna på sina kläder är ett exempel på detta steg.
3. Avhumanisering: Många samhällen går så långt som symboliseringen, men det är först vid avhumaniseringen som risken för folkmord uppkommer. Genom att avhumanisera en grupp överkommer man oviljan till mord. Här används propagandamaskineriet för att sprida detta budskap.
4. Organisation: Folkmord är alltid organiserade handlingar, oftast av en stat. Oftast finns det speciella trupper och enheter tränade för att utföra folkmordsmassakrer då de psykiska påfrestningarna är alltför stora för att vanliga soldater eller tjänstemän ska kunna klara av det. I det armeniska fallet hade staten så gott som tömt alla fängelser på mördare, våldtäktsmän och andra brottslingar vilka efter någon veckas militärträning ingick i speciella bataljoner under ledning av *Teshkilati Mahsusa* (turkiska: *speciella organisationen*), som närmast kan jämföras med Einsatzgruppen i nazisternas SS-förband.
5. Polarisering: Extremistiska grupper driver de inblandade grupperna isär genom att sprida hatbudskap och inrätta speciella förordningar så som förbud mot giftermål mellan de olika grupperna.
6. Förberedelse: Man skiljer ut målgruppens medlemmar som vanligtvis isoleras i getton, skickas till koncentrationsläger eller fördrivs till obebodda svältregioner.
7. Utrotning: Massmorden börjar. Det är nu som massakrerna legalt kan kallas för "folkmord". Detta betraktas som "utrotning" av förövarna eftersom dessa inte betraktar målgruppen som mänskliga.

8. Förnekelse: Detta är det åttonde och slutgiltiga steget som alltid följer efter ett folkmord. Förövarna gör allt för att dölja folkmordet, beskyller offret för det som har ägt rum, förhindrar utredningar och fortsätter regera tills de tvingas fly undan rättvisa.[15]

Förnekelse av folkmord

3.1 Hur definieras förnekelse av ett folkmord? Vad tjänar den till?

Förnekelse av folkmord är ett känt fenomen som kännetecknar den absolut sista fasen i en folkmordsprocess. Sociologen Israel Charny skriver att förnekelse utgör "en attack på den kollektiva identiteten och den nationell-kulturella kontinuiteten hos offergruppen" och "betungar deras återhämtning ännu mer". Charny påpekar även att förnekelse inte bara är ett sätt för att rentvå de skyldiga för ett begånget folkmord eller för att själv slippa kompensera offren (förövarens perspektiv), utan även för att slippa eventuellt ansvar och skyldighet att ingripa (omvärldens perspektiv).[16] Historikern Richard G. Hovannisian kallar det för minnesmord och beskriver detta på följande sätt: "Efter den fysiska förintelsen av ett folk och deras materiella kultur, är minnet allt som finns kvar och blir måltavla som det sista offret. En total förintelse av ett folk kräver förvisning av erinring och kvävning av hågkomst. Falsifiering, villfarelse och halvsanningar reducerar det som var till det som kan ha varit eller kanske inte har alls varit".[17] Men för att kunna åstadkomma det måste förövaren få god hjälp av omvärlden, en hjälpinsats som bl.a. vissa politiker bidrar med genom att skriva sin egen version av historia och alltså vägra erkänna folkmordet för vad det egentligen är.

3.2 Hur kännetecknas förnekelse av folkmord? Finns det kännetecknande drag?

Statsvetaren Adam Jones visar en allmän bild av hur förnekelse av folkmord struktureras och summerar argumentationen i följande huvudpunkter (paralleller med Folkmordet 1915 har lagts till inom parantes för att förtydliga):

1. Det var knappast någon som dog, vars syfte är att framställa rapporterna om övergrepp och massakrer som propaganda (Turkiet påstår att det var knappt några få tusen som dog, inte

närmare två miljoner armenier, assyrier/syrian/kaldéer och pontiska och anatoliska greker, som forskningen visar).

2. Det var självförsvar, vilket syftar till att göra målgruppen till den skyldige och att framställa de dödade som rebeller, terrorister eller förrädare (Turkiet påstår att armenierna samarbetade med fienden och dödade muslimer, vilket berättigade de militära åtgärderna).
3. Dödandet var inte avsiktligt, som utnyttjar bristen på tillräcklig dokumentation för att visa att dödandet egentligen var en biprodukt, oftast på grund av organisatorisk brist (Guenter Lewy är en av dem som påstår att det hela var ett beklagligt resultat av pågående krig samt den turkiska regeringens oförmåga att tillämpa de välmenta deportationerna, som han, liksom Turkiet, numera kallar för "omplaceringar").
4. Det fanns inte någon central ledning, är argument som används av stater och regeringar som vill avsäga sig allt ansvar och istället skylla övergreppen på lokala auktoritära ledare (Även här påstår Lewy att massakrerna snarare var sporadiska händelser utförda av egenmäktiga lokala administratörer, utan regeringens medgivande eller order).
5. Till att börja med fanns det inte ens så många människor, är ett sätt att minska omfattningen genom att manipulera statistik och demografiska data (Justin MacCarthy påstår att osmansk statistik bevisar att armenierna var en "obefintlig minoritet" i regionen och att det inte ens existerade så många armenier att 1,5 miljoner av dem skulle ha kunnat dödas).
6. Det var inte något folkmord, vilket utnyttjar tvetydigheterna hos FN-konventionen samt argumenten ovan, i syfte att fastslå att övergreppen i fråga inte kan klassificeras som folkmord (Turkiet hänvisar till att det vore en "skymf" mot Förintelsens offer att jämställa dessa med händelserna i Armenien).
7. Vi skulle aldrig göra något sådant, är ett högst mänskligt förhållningssätt och ett resultat av den kollektiva patologiska narcissism som blockerar och utesluter vetskap om de begångna hemskheterna.
8. Vi är de verkliga offren, är ett bra exempel på att "en bra offensiv är en bra defensiv" och syftar på att skifta perspektiv

från målgruppen genom att påstå att förövaren är det egentliga offret (Turkiet påstår att de egentliga offren var den muslimska befolkningen vilka armenierna massakrerade hämningslöst).[18]

3.3 Hur förklaras logiken i förnekelse av folkmord?

För att ytterligare klargöra hur en förnekelse går till måste man förstå argumentationen bakom förnekelsen. Logiken i förnekarens argumentation kan summeras med fem kännetecknande drag:

1. Oskuld och självrättfärdighet: den svarande vill endast förvissa sig om sanningen och kan inte tänka sig att en människa kan vara så ond som i de beskrivna brotten.
2. Vetenskapen i förvirringens tjänst: "vi vet inte tillräckligt för att avkunna en rättvis dom". Detta är ett manipulativt missbruk av den vetenskapliga principen att fakta måste bevisas innan de accepteras, något som endast tjänar till att förvilla redan kända fakta och förvirra rättsinniga individer.
3. Praktiskhet, pragmatism och realpolitik: att gräva i det förgångna är opraktiskt och kommer inte att medföra någon konstruktiv handling i våra dagar. Man måste lämna det gångna bakom sig, leva i nuet och blicka mot framtiden.
4. Förvridna kopplingar och tidsförvirring: genom att göra ogrundade kopplingar till händelser som tas ur sitt sammanhang försöker man rättfärdiga sin förnekelse. Nutida armeniska terroraktioner kommer att uppmuntras, om Turkiet erkänner det gångna Armeniska folkmordet.
5. Ohederlighet, definitionalism och omkastning: dessa är undanflykter som väjer för den essentiella frågan, d.v.s. huruvida ett folkmord har ägt rum eller inte. Definitionalismen syftar på en enerverande form av motstånd genom att försöka skapa en diskussion om huruvida händelserna i fråga kan räknas in under någon av folkmordsdefinitionerna. Det är som att få den mördades familj att lyssna på försvarsadvokaternas argument och utläggning om beviskrav för ett fastställande att den mördade verkligen dött eller inte. Slutligen är den sista punkten den mest ultimata formen av förnekelse, eftersom

förövaren kastar om rollerna så att offret framstår som mördare, medan mördarna framställs som stackars offer.[19]

Samtliga dessa punkter känns igen hos den turkiska förnekelsen (men även hos andra länders politiker i deras vägran att erkänna folkmordet för vad det är) och kraven på "ny, oberoende" forskning om Armeniska folkmordet.

3.4 Är förnekelse endast begränsad till utövaren av ett folkmord?

Nej. Förnekelsen används av omvärlden och såkallade "bystanders" (åskådare) som helst vill slippa kännas vid problemet och därmed bli inblandade. Ett exempel var länge USA:s förnekelse av folkmordet i Rwanda, då man inte ville medge att det pågick ett folkmord. Det skulle ju innebära att landet skulle bli (inte minst moraliskt) skyldig till ingripande i konflikten för att stoppa brott mot de mänskliga rättigheterna. I ett senare skede kan omvärlden återigen använda förnekelsen av ett begånget folkmord för att inte hamna i en konflikt med utövarlandet, vilket skulle kunna skada landets egna intressen, t.ex. diplomatiska och ekonomiska relationer till utövarlandet. Man väljer helt enkelt att blunda för brottet och värna om sina egenintressen. Det armeniska folkmordet och förnekelsen av det på grund av Turkiets hot om diplomatiska och ekonomiska bojkotter (SE ÄVEN PUNKTERNA 5.19 OCH 5.20) exemplifierar detta förhållningssätt.

3.5 Var armenierna i maskopi med fienden och var inte regeringens åtgärder egentligen berättigade?

En av hörnstenarna i ett folkmord är själva berättigandet av åtgärderna vilka annars kan väcka avsky och motstånd hos den egna gruppen/befolkningen. Nazisterna gjorde detta genom att beskylla judarna för att vara statens fiende, i maskopi med kommunister och att vara "mänsklighetens sjukdom". Parallellen med det armeniska folkmordet är slående: armenierna beskylldes då (så väl som nu i förnekelsekampanjen) för att vara i maskopi med fienden. Då armenierna vågade begära självständighet utgjorde det ett hot mot den turkiska nationen och Anatolien, kärnan för turkarnas hemland. Faktum är att ledarna för Förening och Utveckling ("ungturkarna", SE PUNKT 1.6) först försökte att försäkra sig om armeniernas samarbete och bad dem att starta ett väpnat uppror i Östarmenien (ryska Armenien, SE PUNKT 1.3) och Transkaukasien. I gengäld lovades de självstyre för Östarmenien och de angränsade områdena i Västarmenien efter kriget. Dashnaktsoutyoun-partiets ledning (dåtidens största armeniska politiska rörel-

se) avvisade förslaget under sin kongress i augusti 1914 som hölls i Erzurum och svarade att vid ett eventuellt krig mellan Turkiet och Ryssland var armenierna skyldiga att slåss för sitt respektive land. Precis som Winston Churchill påminner om, förhöll det sig så att "armenierna föredrog kriget med brödradödandet vid två fronter framför turkarnas förslag om förräderi mot ryssarna".[20] Men även om det fanns några bataljoner som slogs på ryssarnas sida så kunde deras existens vid den kaukasiska fronten knappast på något sätt rättfärdiga den turkiska regeringens folkmord på armenierna. Det är tillräckligt att påminna om att det vid samma tidpunkt fanns en tjeckoslovakisk bataljon i den ryska armén vid den österrikiska fronten. Men den österrikisk-ungerska regeringen kom aldrig på tanken att utrota de tjeckoslovakiska folken i sitt imperium. Likaså visste hela tiden den ryska regeringen att det fanns en polsk bataljon, under ledning av sedermera marskalk Pilsoleski, där ett antal polacker från Ryssland slogs i den österrikisk-ungerska armén mot Ryssland, men inte heller här resulterade det i att Ryssland startade ett folkmord på alla polacker i Polen. Men varför gå så långt bort? Från allra första början på världskriget bildade Turkiet ett georgiskt förband för sitt krig mot ryssarna, men turkarna verkar inte vilja kännas vid denna grupp och inte heller har ryssarna utfört ett folkmord i Georgien på grund av detta då välkända faktum.

3.6 Var inte armenierna separatister och hotade det turkiska väldets sammanhållning?

Denna punkt är en del av den förnekelsestrategi som återgavs i föregående punkt. Det är dokumenterat att armenierna aldrig (åtminstone inte långt efter att det uppdagades vilket öde som väntade dem) krävde självständighet, utan endast reformer inom ramarna för det turkiska imperiet för att säkerställa sina liv och egendomar. Varken vid konferensen i San Stefano eller senare i Berlin (både 1878) krävde armenierna något annat än reformer som skulle garantera liv och egendom. Beskyllningen var ett svepskäl som användes av regeringen för att berättiga de hemskheter som man tillämpade gentemot de berörda minoriteterna. Det var föst efter de stora massakrerna 1894-96, 1909, och 1915-16 som armenier, så väl som stormakter, kom fram till slutsatsen att armenierna inte kunde garanteras någon säkerhet under turkiskt styre och var därför (och i likhet med greker, serber, jugoslaver, rumäner och araber) berättigade till sitt eget land. Detta skulle ske genom återföreningen av Östarmenien (ryska sidan, senare republik och numera dagens Armenien) och Västarmenien (dagens östra Turkiet), som hade delats mellan de två imperierna (SE KARTA 1).

3.7 Var detta inte enbart resultatet av krig och ömsesidigt dödande i ett inbördeskrig?

Nej. Detta argument används flitigt av den turkiska staten, men har avvisats av flera forskare, bland andra Robert Melson och Vahakn N. Dadrian som menar att påståendet faller av flera skäl:

1. Det förekom definitivt övergrepp mot den muslimska befolkningen, men detta skedde dels främst efter 1918 och dels var utövarna en begränsad grupp militära band. Övergreppen var främst hämndaktioner och ägde rum långt efter massakrerna 1915-1916. Därför vore det ologiskt att skylla massakrerna under 1915 på händelser som ägde rum tre år senare.
2. Det vore ytterst fel att likställa några få tusentals väpnade band samt den civila armeniska befolkningen med den turkiska staten och dess välutrustade armén. Forskning visar att folkmordet planerades och dirigerades av den centrala regeringen samt involverade instanser i hela det turkiska samhället.
3. Även om det fanns muslimska offer för svält och sjukdomar så var deras död, till skillnad från t.ex. armeniers, inte ett direkt resultat av statens ingrepp i form av deportationer och berövande av livsviktiga resurser som mat och vatten. Det är denna ytterst viktiga skillnad som gör det senare till folkmord enligt FN:s konvention, medan den förra blir förluster p.g.a. rådande omständigheter.
4. Ett inbördeskrig innebär att det centrala styret i ett land slutat att fungera, vilket skapar ett maktvakuum i landet, med stridande parter som följd. Som tidigare framgått (SE PUNKT 1.6) var ungturkarna i full kontroll över allt som hände i riket, varför det inte kan beskrivas som ett inbördeskrig.

Det bör åter påpekas att detta naturligtvis inte innebär att förlusten av muslimska liv är mindre beklagligt än förlusten av kristna liv, men medan den förstnämnda var en reaktion, grundad i hämndbegär och begränsad till ett mindre antal individer, var övergreppen på armenierna ett statsplanerat folkmord, avsett för att utplåna en hel nation.

3.8 Det var ett krig mellan muslimer och kristna och inte ett folkmord.

Armenier har bott i Iran i mer än över 400 år samtidigt som överlevarna av folkmordet kom att bilda gemenskaper i länder som Libanon, Irak, Syrien och Jordanien. Armenierna har aldrig råkat ut för en liknande situation i några av dessa muslimska länder och har alltid haft en bra relation med sina muslimska landsmän. För ungturkarna var religionen bara ett svepskäl och verktyg i eggandet av den osmanska befolkningen i övrigt mot de kristna minoriteterna i allmänhet och armenierna i synnerhet. Folkmordets motiv bör man främst leta bland rasistiska och ultranationalistiska tendenser.

3.9 Antalet armeniska offer var inte 1,5 miljoner utan högst 600 000 och lika många eller till och med fler muslimer dödades.

Ett annat sätt att försöka förneka folkmord är att grovt förringa antalet offer och få det hela att framstå som en mindre viktig händelse. Faktumet är att FN:s Folkmordskonvention medvetet formulerats så att offrens antal inte har någon betydelse. Det är främst avsikten bakom utrotningen av en grupp som är avgörande, även om ingen enda person dödas. Men i detta fall är det dokumenterat att, oavsett befolkningens ursprungliga storlek, så gott som hela den armeniska befolkningen i osmanska Turkiet, med visst undantag för staden Konstantinopel (Istanbul), försvann under loppet av kriget. År 1923 fanns det inte någon armenisk befolkning i Västarmenien (turkiska Armenien) att tala om längre. Vad gäller anklagelserna om det armeniska dödandet av muslimer (turkar och kurder) så faller detta under punkt 8 i 2.2. Ingen seriös forskare förnekar att armenier dödade muslimer, men som det har påpekats tidigare (SE PUNKT 3.7) så handlade detta för det mesta om försvarsaktioner samt begränsat antal hämndaktioner. Medan dessa hämndaktioner genomfördes av ett begränsat antal beväpnade armeniska band, planerades och iscensattes övergreppen mot den armeniska befolkningen av den turkiska regeringen och armén.

3.10 Om det nu finns ett så brett faktaunderlag och konsensus inom forskningsvärlden, varför fortsätter Turkiet att förneka folkmordet?

Detta är en komplex fråga. Det allra främsta skälet är konsekvenserna av ett erkännande och de ersättningskrav som då skulle riktas mot Turkiet (SE PUNKT 5.7). En annan aspekt är helt enkelt frågan om att erkänna ens eget fel

och dessutom medge att man har haft fel i alla dessa år. Sist, men inte minst, är det fråga om ett psykologiskt spärr. Hur ska man kunna medge att den egna nationen och ens egna far- och morföräldrar (och kanske ytterligare en generation tillbaka) gjort sig skyldiga till något så vedervärdigt som ett folkmord, något som betraktas som det yttersta brottet i våra dagar. Som den mördade armeniske journalisten och redaktören Hrant Dink uttryckte saken: "Turkarna är goda människor och vet att folkmord är ett hemskt brott. Det är just därför de inte vill medge att de kan ha begått en sådan avskyvärd handling". Att man i ett österländskt samhälle (SE ÄVEN PUNKT 5.21) som det turkiska skulle anklaga sitt eget land och, kanske ännu värre, sin egen farfar eller morfar för att ha plundrat, våldtagit och mördat vore nästan otänkbart. Om ett lands lagar och sentiment innebär att enbart förolämpningen av landfadern Mustafa Kemal "Atatürk" medför fängelsestraff, så kan man tänka sig vad det innebär att anklagas för folkmord. Ett konkret exempel kan vara uttalandet från den turkiske historikern Yusuf Halaçoglu, professor och dåvarande ordförande i Turkiska historieföreningen, i dagsläget den högsta auktoriteten i Turkiet beträffande det armeniska folkmordet. Så här sade han vid en intervju: "Detta är en fråga om huruvida man ska åta sig ansvaret för en skamlig inhuman handling. Jag kommer inte att anklaga min farfar för att vara en brottsling för ett brott som han inte begick".[21] Men frågan är snarare om Halaçoglu ens kan tänka sig att anklaga sin farfar även om han skulle bli övertygad om att folkmordet var en verklig händelse.[22]

Konventioner

4.1 Hur kom FN:s Folkmordskonvention till och vad är dess bakgrund?

Begreppet *genocide* (folkmord) härrörs från *genos* (grekiska för familj, stam eller ras) och *-cide* (derivata från latinets *cidium* för döda) och myntades först efter andra världskriget av den polskjudiske juristen Raphael Lemkin då han år 1946 författade grunden till resolution I:96 i FN:s säkerhetsråd.[23] Lemkins tankar i frågan gick tillbaka till 1933 då han starkt berördes av massakrerna på assyrier/syrianer i Irak, händelser som i sin tur påminde honom om hans minnen från massmorden på armenierna under det första världskriget.[24] Lemkin var närvarande vid Soghomon Tehlirians rättegång, där denne stod åtalad för att ha mördat Talaat pascha, den f.d. osmanske inrikesministern

och en av arkitekterna bakom Armeniska folkmordet. Tehlirian, själv överlevare från folkmordet, hade spårat upp Talaat till Berlin, dit den före detta osmanske inrikesministern hade flytt undan rättvisa efter krigsavslutet 1918, och skjutit honom på öppen gata. Vid rättegången insåg Lemkin den paradoxala i situationen: "Det är ett brott av Tehlirian att mörda en individ, men det är inget brott av hans förtryckare att ha mördat mer än en miljon individer".[25] Detta var grunden till frågeställningen som ledde till dagens folkmordskonvention. Vad gäller Tehlirian, så frikändes han av den tyska rätten, som ansåg att Talaat de facto redan var död då han i sin frånvaro dömts av en turkisk domstol till döden för krigsbrott och brott mot mänskligheten som han gjorts sig skyldig till genom bl.a. de armeniska massakrerna under kriget.

4.2 Hur kan FN:s Folkmordskonvention gälla Folkmordet 1915 när konventionen tillkom först 1948?

FN:s folkmordskonvention är faktiskt författad så och förstärkt med andra konventioner vilka försäkrar att folkmordsförbrytare inte kan komma undan genom preskribering av brottet. Vidare gäller att dagens FN-konvention från 1948 inte är någon ny lagstiftning, utan endast ett fastställande av existerande internationella lagar om "brott mot mänskligheten" enligt Sèvres-avtalets artikel 230 (SE PUNKT 1.13). Än viktigare är FN:s konvention om icke-tillämpbarhet av lagstadgade begränsningarna för krigsbrott och brott mot mänskligheten (*Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity*), antagen 26 november 1968, i kraft sedan 11 november 1970, vilken fastställer dess icke-preskriberbara natur. Av detta skäl betecknas både massakrerna i osmanska riket så väl som Förintelsen som fall av folkmord enligt FN-konventionen, trots att både ägde rum innan konventionens tillkomst.

4.3 Hur lyder FN:s Folkmordskonvention?

Det följande är ett utdrag ur FN:s Konvention om förebyggande och bestraffning av folkmordsbrott:

Artikel 2) I denna konvention innebär folkmord någon av följande handlingar med avsikt att, helt eller delvis, förinta en nationell, etnisk, ras- eller religiös grupp genom att:
a) Döda medlemmar ur gruppen;
b) Orsaka allvarlig kroppslig eller mental skada hos gruppens medlemmar;

c) Avsiktligt påverka gruppens levnadsförhållanden för att, helt eller delvis, orsaka dess fysiska förintande;
d) Påtvinga åtgärder avseende förhindrandet av födslar inom gruppen;
e) Tvångsförflyttning av gruppens barn till en annan grupp.

4.4 Har FN erkänt Folkmordet 1915?

En annan förvridning av sanningen och försök till missvisande information, d.v.s. några av de kännetecknande dragen hos förnekelse av folkmord (SE PUNKTERNA 3.2 OCH 3.3) är hur hänvisningar till detaljer och hårklyveri av definitioner missbrukas för att undgå kärnfrågan. FN har aldrig tagit upp frågan i generalförsamlingen eller säkerhetsrådet, om det är nu det som avses med FN. Men faktum är att långt ifrån alla frågor tas upp i dessa fora. Organet som ansvarar för just frågor rörande folkmord och andra brott mot mänskligheten heter *FN:s Kommission för mänskliga rättigheter,* med säte i Genève. Under FN:s historia har två stora studier/rapporter framlagts om brottet folkmord. Den första är den så kallade Ruhashyankiko-rapporten från 1978. Den andra är Whitaker -rapporten, sammanställd av Benjamin Whitaker, år 1985 (Economic and Social Council Commission on Human Rights, Sub-Commission on Pre-vention of Discrimination and Protection of Minorities, Thirty-eighth session, Item 4 of the provisional agenda, E/CN.4/Sub.2/1985/6). Folkmordet 1915 nämns på flera platser i rapporten som exempel på begångna folkmord under 1900-talet. Rapporten klubbades genom av en underkommitté till FN:s Kommitté för mänskliga rättigheter med rösterna 14 mot 1 (fyra nedlagda röster) i augusti 1985. Härtill ska nämnas det faktum att dagens konvention använde just det armeniska fallet som grund för sin skrivning (SE PUNKT 4.1).

4.5 Har någon på senare tid prövat fallet från ett rättsligt perspektiv?

Fallet med armeniska massakrerna har faktiskt prövats av ett oberoende rättsligt råd på uppdrag av *International Center for Transitional Justice, ICTJ.* Under 2002 gjorde man ett försök till en gemensam kommission under namnet *Turkish Armenian Reconciliation Commission* (turk-armeniska försoningskommissionen). Denna kommission vände sig till ICTJ för en rättslig prövning av fallet för att se huruvida massakrerna under första världskriget kan betraktas som folkmord i enlighet med FN-konventionen. I deras sjuttonsidiga "strikt" rättsliga analys av händelserna med utgång ifrån FN-konventionen drar man slutsatsen att "…händelserna, i deras helhet, kan därför sägas

innehålla alla elementen för folkmordsbrott så som det anges i Konventionen och juridiska forskare så väl som historiker, politiker, journalister och andra skulle vara rättfärdigade att fortsätta att beskriva dem som sådant".[27] Dock verkar den turkiska regeringen, av förklariga skäl, inte vilja kännas vid denna rapport och dess resultat och fortsätter att efterlysa ännu en ny "oberoende" kommission.

Erkännande

5.1 Vilka länder, organisationer o. dyl. har erkänt Folkmordet 1915?
Följande länder och organisationer har till dags dato (sommaren 2010) officiellt erkänt Folkmordet 1915:

1. Uruguay, 1965
2. Cypern, 1982
3. FN:s Kommitté för mänskliga rättigheter, 1985
4. Europaparlamentet, 1987
5. Ryssland, 1995
6. Grekland, 1996
7. Internationella föreningen för folkmordsforskare, 1997
8. Libanon, 1997
9. Belgien, 1998
10. Frankrike, 1998
11. Italien, 2000
12. Vatikanstaten, 2000
13. International Center for Transitional Justice, 2002
14. Schweiz, 2003
15. Argentina, 2003
16. Kanada, 2004
17. Slovakien, 2004
18. Nederländerna, 2004
19. Polen, 2005
20. Venezuela, 2005
21. Tyskland, 2005
22. Litauen, 2005
23. Chile, 2007

5.2 Om det nu finns ett så överväldigande underlag och bevis som bekräftar folkmordet, varför är det inte fler länder som har erkänt folkmordet 1915?

Tyvärr så har historien bevisat att faktaunderlag och politiska beslut inte behöver ha någon närmare relation med varandra. Det är just därför som folkmordet i Rwanda (1994) tilläts ske utan att omvärlden reagerade tillräckligt resolut och i tid (SE PUNKT 3.4). Det är av samma skäl som världen, år 2008, inte pratade om ett begånget eller historiskt folkmord, utan ett pågående folkmord, nämligen det i Darfur, Sudan (SE ÄVEN PUNKT 5.6). Realpolitiken har uppenbarligen haft och har högre prioritet jämfört med mänskliga rättigheter och t.o.m. liv. Så länge Turkiet lyckas hota andra länder med sanktioner och motåtgärder så kan länder som har intressen i Turkiet eller samarbete med landet, överväga att helt enkelt blunda för det faktaunderlag som finns till hands och vägra erkänna sanningen om Folkmordet 1915. Men listan i den föregående punkten visar att omvärlden håller sakta men säkert att ändra ställning i denna fråga och fler och fler erkänner folkmordet (SE ÄVEN PUNKT 5.21).

5.3 Är det inte bättre att överlåta historiska händelser till historiker istället för att låta politiker ta beslut om det?

Absolut! Det är väl det som man hela tiden velat förmå politiker att göra. Politiker ska inte leka historiker och därför bör de ta beslut baserade på forskningsresultat. På samma sätt som politiker, utan vidare och djupare kunskap inom biologi, kemi och miljövetenskap, tar beslut gällande miljö- och klimatfrågor så ska de ta beslut om ett erkännande av ett historiskt faktum som baserar sig på vad forskare från olika områden kunnat fastställa. Dessutom är själva erkännandet av ett folkmord (som inte ska sammanblandas med forskningen för fastställandet av detsamma) inte en akademisk fråga utan en juridisk. Den är juridisk därför att den omfattas av internationella så väl som nationella lagar, vilka behövs i arbetet för att förebygga upprepanden av detta brott samt för att bestraffa de skyldiga.

5.4 Innebär ett svenskt erkännande begränsning av yttrandefriheten och oberoende forskning?

Absolut inte! Till skillnad från t.ex. Frankrike och Schweiz, där lagstiftningen förbjudit förnekelse av folkmord (denna avser Förintelsen, men har utvidgats till att gälla folkmord i allmänhet), finns det inte någon liknande lag i Sverige. Ett svenskt erkännande av Folkmordet 1915 innebär därför ingen

inskränkning av yttrandefriheten för dem som vill ändå förneka folkmordets historiska verklighet, på samma sätt som vissa extrema grupper är oförhindrade att förneka Förintelsen. Forskningen ska vara fritt från restriktioner och fortsätta, precis som man fortfarande bedriver forskning om Förintelsen, trots allt som vi redan vet om den. Därför ska ett svenskt erkännande av ett historiskt faktum naturligtvis varken begränsa yttrandefriheten eller den oberoende forskningen.

5.5 Kan Folkmordet 1915 erkännas som folkmord när FN:s Folkmordskonvention först tillkom 1948?

Ja, det kan det. På samma sätt som Förintelsen, som inträffade före konventionens tillkomst och som erkänns som folkmord, ska folkmordet på armenier, assyrier/syrianer/kaldéer samt pontiska och anatoliska greker omfattas av konventionen som i övrigt inte har några tidsbegränsningar (Se punkt 4.2).

5.6 Varför göra en så stor affär av ett gammalt folkmord? Det har ju redan hänt och kan inte göras ogjort.

Det finns mängder med ordspråk och citat om detta ämne, bland andra "den som inte lär sig från historien är dömd att upprepa den" och "den som inte känner till den förgångna vet inte vart han är på väg till imorgon". Att glömma egna begångna misstag är ett utmärkt sätt att upprepa dem. Salih Booker, tidigare verkställande direktör för Africa Action, säger följande om folkmordet i Darfur: "Varför fortsätter folkmord att ske på 2000-talet? Därför att de som utförde sådana under 1900-talet kom undan. Hitler sa 'Vem kommer ihåg armenierna?' Ungefär som om den sudanesiska regeringen skulle ställa sig upp och säga "Vem kommer ihåg armenierna?" (Utdrag ur dokumentären Screamers, 2007) För Hitlers citat se punkt 2.15.

"Forum för levande historia är en myndighet som har uppdraget att med utgångspunkt i Förintelsen arbeta med frågor som rör tolerans, demokrati och mänskliga rättigheter. Genom att belysa de mörkaste delarna av mänsklighetens historia vill vi påverka framtiden". Så lyder beskrivningen av en myndighet som arbetar på svenska regeringens uppdrag och utbildar om, bland andra, Folkmordet 1915. Historiens läxa är en av hörnstenarna i dagens demokratier där man har lärt sig av sina misstag och genom förebyggande av upprepningar av tidigare fel strävar man mot en bättre framtid. Men en förebyggande av framtida felsteg, i synnerhet om

dessa är kända från historien, kan inte tillämpas om man inte öppet erkänner dessa begångna felsteg, ännu mindre om man medvetet väljer att blunda för dem. Historierevisionism är därför ett farligt verktyg för underlättandet av upprepning av historiens mörka sidor. En fortsatt förnekelse av Folkmordet 1915 gör faktiskt det till ett lyckat folkmord, där de skyldiga kom undan med inte endast själva utrotningen av de oönskade elementen i Turkiet, utan även med utraderingen av deras minne. Därför är det faktiskt viktigt att erkänna Folkmordet 1915, även om det har passerat över 90 år.

5.7 Vad kan ett erkännande resultera i egentligen?

Först och främst innebär ett erkännande en moralisk upprättelse och första steget till skipande av rättvisa. Man bekräftar den oerhörda orättvisa som har åsamkats dem som utsatts för folkmordet och öppnar för ett försoningsarbete, som är grunden för att kunna gå vidare. Ett andra steg skulle vara att kompensera offrens efterkommande för förlorade egendomar, kapital, hus och land, precis som Tyskland gjorde och fortsätter att göra visavi staten Israel och judarna. Detta trots att dagens Tyskland inte är skyldig till Förintelsen. Ett skadestånd, avseende kapital, egendom och land, som tillhör över 1,5 miljoner människor (och som bör uppräknas med avseende på värdestegringar under de senaste 90 åren) kan därför komma att handla om mångmiljardsbelopp. Enbart detta är tillräckligt skäl för Turkiets motvilja att ens kännas vid frågans existens. Man måste också komma ihåg att folkmordet påverkat hela folkgrupper. Armenierna i landsflykt är idag fler än armenierna i republiken Armenien. Detsamma gäller assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker, vilka tvingades bort från områden som de hade kallat för sina hem i över tre tusen år. Vad det gäller Armenien handlar det inte bara om Diasporans situation och själva folkmordet. Här finns också rötterna till bland andra konflikten om Nagorno Kabarakh, vilken kan spåras till just folkmordet och Turkiets politik under denna period.

5.8 Vad spelar det för roll att Turkiet hävdar att det inte var ett folkmord? Det är ju en historievetenskaplig fråga, inte politisk.

Inte riktigt. Vi lever i en globaliserad värld där man inte kan säga att ett eller några enstaka länder har rätt till egna felsteg. Om nu Turkiet önskar medlemskap i EU så kan landet inte förneka sina historiska försyndelser. Att förneka ett folkmord kan ha ödesdigra effekter, bland annat att minoriteters rättighe-

ter inte kommer att kunna garanteras i ett land som vägrar vidgå övergrep mot sina minoriteter. Därmed skulle dörren öppnas för framtida upprepningar. Inte heller skulle man kunna låta delar av EU förbli defekta, vilket ett fortsatt förnekelse av Turkiet i egenskap av EU-medlem skulle innebära. För frågan om historia respektive politik se punkt 5.2.

5.9 Dagens Turkiet kan väl inte lastas för vad osmanska imperiet gjorde? Det osmanska rikets styresmän är ju för länge sedan döda.
Detta påstående är delvis falskt. Dagens Turkiet var visserligen inte samma land som genomförde folkmordet på armenierna, men det var kemalisterna (d.v.s. grundarna till dagens turkiska republik) som utförde folkmordet på de pontiska grekerna. Dessutom var flesta av grundarna till dagens Turkiet osmanska officerare och ämbetsmän som var delaktiga i dåtida regeringsarbetet och i de militära handlingarna. Vidare gäller det att, även om dagens Turkiet inte var delaktig i det dåtida folkmordet, så är det dagens Turkiet som aktivt förnekar folkmordets existens och försöker rentvå dem som var skyldiga till folkmordet. Och till sist så är det faktiskt dagens Turkiet som ärvde all egendom, kapital och land tillhörande folkmordets offer, och det är dagens Turkiet som blir ersättningsskyldigt gentemot de efterlevande till folkmordets offer. En uppenbar parallell är dagens Tyskland som inte kan sägas vara skyldigt till nazisternas handlingar. Torts det har dagens Tyskland, om än enbart av moraliska skäl, bett judarna om förlåtelse samt kompenserat överlevarna och deras efterlevare.

5.10 Varför ska Sverige erkänna Folkmordet 1915?
Sverige borde främst bekräfta de historievetenskapliga forskningsresultat som har framtagits av politiskt oberoende forskare. Att man drar sig för att erkänna dessa, har bland annat berättigats med att det skulle skada reformarbetet i Turkiet och ge närig åt extrema krafter. Frågan man då bör ställa sig är hur ett sådant indirekt stöd av lögner och förnekelse av sanningen kan befrämja reformarbetet i Turkiet? Vilken sorts demokrati är det egentligen Sverige och EU vill befrämja i Turkiet? Om Sverige nu utger sig vara mån om Turkiets utveckling och att Turkiet ska bli en bättre demokrati och ett öppet samhälle och nå upp till de standarder som krävs av ett EU-land, så borde man inte dra sig för sanningen. Turkiet kan inte bli ett bättre samhälle om man fortsätter att förneka ett folkmord, samtidigt som Sverige bidrar till denna förnekelse genom sin egen vägran

att öppet erkänna Folkmordet 1915. Sverige gör därför Turkiet en björntjänst. Dessutom skickar Sverige farliga signaler till både Turkiet och omvärlden. En svensk förnekelse av folkmordet faktiskt att man kan blunda för vissa brott (som i detta fall råkar vara folkmord) om förövaren lyckas hålla sig undan rättvisan en längre tid. Detta är varken förenligt med Sveriges värderingar eller dess internationella anseende vad det gäller just mänskliga rättigheter.

5.11 Har Sveriges Riksdag erkänt folkmordet på armenierna 1915?

Ja. Den 11 mars 2010 röstade riksdagen med siffrorna 130 mot och 131 för ett erkännande av Folkmordet 1915 på bl.a. armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker. I Utrikesutskottets betänkande 2009/10:UU9 hade utskottet, i enlighet med regeringens linje, yrkat på avslag men riksdagens ledamöter gick emot regeringens förslag. Vid voteringen i riksdagen röstade oppositionen (socialdemokrater, vänstern och miljöpartiet) samt två folkpartister, en kristdemokrat och en politisk oberoende ledamot för ett erkännande.

5.12 Har Sveriges riksdag erkänt att händelserna berörande assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker varit också ett folkmord?

Ja, det har man. Motion 2008/09:U332, som förlitade sig på forskarnas uttalande (se punkt 2.3), krävde ett erkännande för folkmordet på armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker (Se punkt 5.11).

5.13 Har Sverige som land erkänt folkmordet 1915?

Så länge den svenska regeringen inte följer riksdagens beslut och inte inkluderar erkännandet i sin officiella utrikespolitik så kan man inte påstå att Sverige som land har erkänt folkmordet. Även om riksdagen har röstat för ett erkännande så är det enligt grundlagen den svenska regeringen som har det yttersta ansvaret för rikets utrikes- och säkerhetsfrågor. Då utrikesminister Carl Bildt och statsminister Fredrik Reinfeldt valde att inte följa riksdagens beslut och inte reflektera erkännandet i Sveriges utrikespolitik så kan man inte påstå att Sverige har officiellt erkänt folkmordet. Däremot kvarligger riksdagens beslut tills en regering lyfter in erkännandet i sin utrikespolitik varpå man kan säga att Sverige som land har officiellt erkänt folkmordet.

5.14 Har Armenien någon strategi på vilket sätt lyfta frågan om folkmordet på den internationella arenan?

Armenien har via sin FN-ambassadör samt regeringsföreträdare aktualiserat frågan om folkmordet på armenierna. Även inom EU och Europaparlamentet arbetar man för ett internationellt erkännande. Dock bör det påpekas att, medan förnekelsen av folkmordet bedrivs aktivt av den turkiska staten, är armeniska staten inte den största aktören vad det gäller internationellt erkännande och utökad forskning. Forskningen bedrivs främst av forsknings- och utbildningsinstitutioner vid universitet och högskolor runt om i världen.

5.15 Det är endast armenierna i Diasporan som driver på folkmordskampanjen medan armenierna i Armenien vill vara Turkiets vän och bryr sig inte om frågan.

Denna strategi om "söndra och härska" hör till den turkiska statens senaste tillvägagångssätt. Även om diasporan, som till stor del består av folkmordets överlevare och deras barn och barnbarn, faktiskt utgör en bas för pådrivandet av erkännanden i de länder där de bor, är folkmordsfrågan lika aktuellt i Armenien. Folkmordsmuseet (The Armenian Genocide Museum-Institute of National Academy of Sciences), beläget bredvid folkmordsmonumentet i huvudstaden Jerevan, rymmer en av de största samlingar av foton och annat dokumentationsmaterial från Folkmordet 1915. Den elfte punkten i Armeniens självständighetsdeklaration från 1991 lyder enligt följande: "Republiken Armenien stödjer strävan för att uppnå internationellt erkännande av 1915 års folkmord i det osmanska Turkiet och Västarmenien".

5.16 Är Turkiet beredd att diskutera folkmordsfrågan med Armenien?

Tydligen inte. Turkiet har sedan mitten av 1990-talet stängt gränsen mot Armenien och utövar embargo mot landet. Armenien har hela tiden uttalat sin vilja att normalisera relationerna med Turkiet, utan att ställa några absoluta villkor. Turkiet, å andra hand, har hela tiden ställt två villkor innan man kan tänka sig att normalisera relationerna. För det första måste Armenien upphöra med sin strävan att få ett internationellt erkännande av det som armeniska folket omtalar som folkmord. För det andra måste Armenien godkänna dagens gräns mellan de två länderna. Man bör nämna

att dagens gräns mellan Armenien och Turkiet existerar enligt en överenskommelse från 1921 mellan den dåtida sovjetiska regeringen i Moskva och den vid denna tidpunkt icke-erkända kemaliska regeringen i Ankara. Armenien har ständigt framhållit sin önskan att normalisera relationerna mellan länderna och samtidigt på ett diplomatiskt sätt lösa de frågor som existerar. Men hittills har Turkiet bestämt vägrat att öppna gränsen, lyfta embargot och normalisera relationerna med Armenien om inte de två ställda villkoren först uppfylls.

5.17 Varför finns det i Turkiet en rädsla för att erkänna Folkmordet 1915?

Turkiet borde inte känna rädsla inför att erkänna sanningen, nämligen om man verkligen är mån om utvecklingen i landet och att få bygga ett bättre samhälle. Men vissa omständigheter gör att man tvekar inför de minde behagliga konsekvenserna på kort sikt (Se punkt 5.7).

5.18 Är hoppet hos armenierna att folkmordet erkänns nu av Turkiet större nu än för 20 år sedan?

Ja, det skulle man kunna påstå. Idag har forskningsresultaten även nått in i ett tidigare slutet Turkiet. Många har börjat ifrågasätta den statliga versionen som fyra-fem generationer turkar har fått lära sig och som man nu kunnat konstatera inte stämmer överens med hur resten av världen tycks se på saken. Dessutom har det internationella samfundet fått veta mer om vad som hände och nya forskningsresultat, främst under de senaste tre decennierna, har gång på gång bekräftat folkmordets historiska realitet.

5.19 Varför har det varit tyst om folkmordet så länge?

Det vore fel att säga att det har varit tyst om folkmordet ända tills nu. De drabbade har aldrig upphört att tala om händelserna. Men, det är korrekt att säga att man de senaste tre decennierna givit Folkmordet 1915 uppmärksamhet på ett mycket tydligare och även mera högljutt sätt än tidigare. Skälen finner vi uteslutande i den politiska världen:

1. Fram till 1991, och Armeniens återvunna självständighet från Sovjetunionen, hade den armeniska frågan inte någon internationell talesman och kunde därför inte drivas aktivt inom t.ex. Europaparlamentet eller FN. Det dröjde fram till 1998

innan Armeniens dåvarande president, Robert Kotcharian, för första gången i historien aktualiserade frågan om Armeniska folkmordet från FN:s talarstol. Tittar man på listan över länder som erkänt folkmordet ser man tydligt sambandet mellan Armeniens återfunna självständighet (1991) och tillkomsten av ett internationellt officiellt språkrör för frågan och internationella erkännanden (SE PUNKT 5.1).

2. Turkiet har under lång tid skyddats i frågan av Västvärlden (sedan turkiska republikens skapande 1923) och senare av NATO-länderna som därmed försvarade en av sina allierade mot anklagelser från den dåvarande sovjetrepubliken Armenien. Turkiet har på detta sätt missbrukat sin geopolitiska ställning som första försvarslinjen mot Sovjetunionen och hotat med att frysa främst USA:s militära baser om folkmordet skulle erkännas. Samma hot framställdes under Irakkriget och så sent som i oktober 2007 då det amerikanska utrikesutskottet officiellt erkände folkmordet på armenierna.

Med kalla krigets slut har Turkiet position som försvarspostering mot Sovjet förlorat stor del av sin betydelse, men under de sista åren har landet istället aktualiserats som en av de viktigare baserna för "kriget mot terrorn". När väl terrorismen har besegrats så återstår att se vilket triumfkort Turkiet kommer att ha kvar att spela i sin förnekelsekampanj.

5.20 Borde inte varje land först se efter sina intressen, om nu ett erkännande av folkmordet innebär diplomatiska problem och handelssanktioner från Turkiet?

Ett vapen i Turkiets kamp mot erkännande av folkmordet har varit att hota med frysta diplomatiska och handelsrelationer. Detta gjorde man gentemot t.ex. Frankrike när landet 2001 officiellt erkände Armeniska folkmordet. Sanningen är att detta är ett sista till synes desperat försök när alla andra åtgärder misslyckats och när länder som vill bekräfta historiska fakta inte längre behöver oroa sig för hot. Dessutom har det visat sig att Turkiet inte har råd att uppehålla dessa sanktioner, varken de diplomatiska eller handelsrelaterade. Statistik (SE TABELLEN NEDAN) visar att den typen av sanktioner är högst tillfälliga och uddlösa och att man snart återgår till det normala. Tabellen visar utvecklingen av Turkiets inköp från respektive land sedan det landets erkännande av folkmordet:

Land	Datum för erkännande av Armeniska folkmordet	Ändring i handeln med Turkiet sedan erkännande
Ryssland	April 14 1995	+351 %
Grekland	25 april 1996	+266 %
Belgien	26 mars 1998	+167 %
Libanon	11 maj 2000	+126 %
Italien	17 november 2000	+109 %
Frankrike	29 januari 2001	+135 %
Schweiz	16 december 2003	+23 %
Uruguay	26 mars 2004	+85 %
Kanada	21 april 2004	+22 %
Slovakien	30 november 2004	+46 %
Nederländerna	21 december 2004	+24 %

Källa: Organization for Economic Cooperation and Development – Trade (import), 2008 års statistik

5.21 Varför är det förbjudet att tala om det Armeniska folkmordet i Turkiet?

Turkiets regering har ända sedan folkmordet tillämpat en policy om förnekelse och historierevision, främst riktad mot landets egna medborgare. Resultatet är att mellan fyra och fem generationer turkar vuxit upp med en bild av stridigheternas organisatörer och verkställare såsom patriotiska hjältar som besegrat de illasinnade armenierna som försökte förgöra faderlandet. Om vi dessutom påminner oss att hedern och familjens ära spelar en väsentlig roll i ett orientaliskt land som Turkiet (detsamma i Iran, Syrien, Libanon, även Grekland och Armenien och andra länder i regionen) så blir det inte så konstigt att anklagelser riktade mot landets hjältar och deras närmaste förfäder är tabubelagt i Turkiet. Det är just av detta skäl som yttranden om folkmordet ses som "skändning av nationen" och är straffbelagt enligt den ökända paragraf 301 i den turkiska brottsbalken.

5.22 Vad är straffet om man pratat om folkmordet i Turkiet?

Enligt paragraf 301 i den turkiska brottsbalken kan en person som fälls för att ha skändat den turkiska nationen, t.ex. genom att ha påstått att Folkmordet 1915 har ägt rum, dömas till upp till två års fängelse.

Bilder

Bild 1. Armeniska föräldralösa barn korsar snön över till sina barracker, ett tyst vittnesmål om slakten av en stor del av den armeniska vuxna befolkningen. Källa: UPI

Bild 2. Armeniska flyktingar flyende undan turkar. Massakreringen av återstående armenier i Turkiet kallades för "det mest kolossala brottet genom alla tider" av den undersökande Amerikanska militära missionens rapport till USA:s kongress. Källa UPI

Bild 3. En vanlig syn i Västarmenien under folkmordet: utmärglade kroppar på barn som dött av svält. Källa: Armin T. Wegner © Wallstein Verlag, Göttingen

Bild 4. 1915-1916, liket av en armenisk pojke som svält ihjäl, kollapsad vid dörrtröskeln. Plats: osmanska imperiet, syriska regionen. Källa: Armin T. Wegner © Wallstein Verlag, Göttingen

Bild 5. Armeniska offer från en av de omfattande tvångsmarscherna. Källa: Brown Brothers.

Bild 6. Utdelning av mat till föräldralösa barn i ett danskt barnhem.
Källa: Armin T. Wegner © Wallstein Verlag, Göttingen

Bild 7. Barn till armeniska flyktingar i Marash får mat av arbetare från Near East Relief. Källa: UPI

Bild 8. Armeniska kvarteret i Kharpout i ruiner. Turkarna jämnade andra armeniska städer med marken. Källa: Brown Brothers

Bild 9. En brödlimpa innebar liv. Utan bröd dog flera hundra tusen armenier långsamt av svält. Källa UPI

Bild 10. Överlevare av tvångsmarscher vallades in i centrala läger, vilka även på den tiden kallades för koncentrationsläger. Bilder lik denna påminner om nazisternas dödsläger i det världskrig som följde efter. Källa: Wide World Photos.

Bild 11. Monument över folkmordet på armenierna 1915 - Tzitzernakabert (Svalans borg) färdigställdes 1968 och består av en 44 meter hög och spetsig stele bredvid en byggnad med en evigt brinnande eld. Källa: Melik Baghdasaryan, Photolure.

Bild 12. Den tyske sjukvårdsofficeren Armin T. Wegner (1886-1978) dokumenterade med sin kamera på plats i det osmanska riket under åren 1915-16 folkmordet på armenierna. På bilden från 1968 ses den åldrige Wegner knäböja framför den eviga elden inuti monumentet.

Bild 13. Den 24 april - på årsdagen för inledningen av folkmordet på armenierna 1915 - valfärdar varje år hundratusentals armenier från Armenien och diasporan till folkmordsmonumentet Tzitzernakabert i Jerevan. Källa: Tigran Tadevosyan, Photolure

Appendix I.

Adalian, Rouben Paul, *Remembering and Understanding the Armenian Genocide,* Yerevan, 1995

Akçam, Taner, *A Shameful Act, The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility,* New York, 2006

Alvarez, Alex, *Governments, Citizens, and Genocide, A Comparative and Interdisciplinary Approach,* Indiana, 2001

Astourian, Stephan H., Genocidal Process : Reflections on the Armeno-Turkish Polarization, i Hovannisian, Richard G. (red.), *The Armenian Genocide, History, Politics, Ethics,* London, 1992

Auron, Yair, *The Banality of Indifference, Zionism and the Armenian Genocide,* New Jersey, 2002

Bauer, Yehuda, *Rethinking the Holocaust,* Virginia, 2001

Bengtsson, Bertil, *Svärdets år: om folkmordet på de kristna i Turkiet 1894-1922,* Södertälje, 2004

Bevan, Robert, *The Destruction of Memory: Architecture at War,* Chicago, 2006

Chalk, Frank and Jonassohn, Kurt, *The History and Sociology of Genocide, Analyses and Case Studies,* London, 1990

Charny, Israel W., *Encyclopedia of Genocide,* Vol. 1, Oxford, 2000

Charny, Israel W., Toward a Generic Definition of Genocide, i Andreopoulos, G. (red.), *The Conceptual and Historical Dimensions of Genocide,* Philadelphia, 1994

Dadrian, Vahakn N., *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus,* Berghahn, 2004

Dadrian, Vahakn N., *The Key Elements in the Turkish Denial of the Armenian Genocide: A Case Study of Distortion and Falsification,* Toronto, 1999

Dadrian, Vahakn N., The Comparative Aspects of the Armenian and Jewish Cases of Genocide: A Sociohistorical Perspective, i Rosenbaum, Alan S. (red.), *Is the Holocaust Unique?,* Colorado, 1996

Destexhe, Alain, *Rwanda and Genocide in the Twentieth Century,* London, 1995

Fein, Helen, *Genocide Watch,* New York, 1992

Foss, Clive, The Turkish View of Armenian History: A Vanishing Nation, i Hovannisian, Richard G. (red.), *The Armenian Genocide, History, Politics, Ethics,* London, 1992

Gaunt, David, Massacres, Resistance, Protectors: *Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia During World War I,* New Jersey, 2006

Gerner, Kristian och Karlsson, Klas-Göran, *Folkmordens historia, Perspektiv på det moderna*

samhällets skuggsida, Stockholm, 2005

Graber, G. S., *Caravans to Oblivion, The Armenian Genocide, 1915,* New York, 1996

Hovannisian, Richard G., *Armenian on the Road to Independence,* Los Angeles, 1967

Hovannisian, Richard G., *The Armenian People from Ancient to Modern Times,* Vol. II, Basingstoke, 1997

Huttenbach, Henry, From the Editor: Towards a Conceptual Definition of Genocide, *Journal of Genocide Research,* 4, No. 2, 2002

Jones, Adam, *Genocide, A Comprehensive Introduction,* New York, 2006

K.B. Bardakjian, *Hitler and the Armenian Genocide,* Cambridge, MA: Zoryan Institute, 1985

Katz, Steven T., The Uniqueness of the Holocaust; The Historical Dimension, i Rosenbaum, Alan S. (red.), *Is the Holocaust Unique?,* Colorado, 1996

Mace, James E., Facts and Values: A Personal Intellectual Exploration, i Totten, Samuel and Jacobs, Steven Leonard (red.), *Pioneers of Genocide Studies,* New Jersey, 2002

Magnusson, Kjell, *Holocaust and Genocide Studies: Survey of Previous Research,* Research Agenda, The Uppsala Programme for Holocaust and Genocide Studies, 8-54. Uppsala, 1999

Melson, Robert F., *Revolution and Genocide, On the Origins of the Armenian Genocide and the Holocaust,* Chicago, 1992

Miller, Donald E. and Miller Touryan, Lorna, Women and Children of the Armenian Genocide, i Hovannisian, Richard G. (red.), *The Armenian Genocide, History, Politics, Ethics,* London, 1992

Moranian, Suzanne Elizabeth, Bearing Witness : The Missionary Archives as Evidence of the Armenian Genocide, i Hovannisian, Richard G. (red.), *The Armenian Genocide, History, Politics, Ethics,* London, 1992

Morgenthau, Henry, *Ambassador Morgenthau's story,* New York, 1918

Novick, Peter, *The Holocaust in the American Life,* New York, 1999

Pasdermadjian, Hrant, *Histoire de l'Arménie depuis les origines jusqu'au traité de Lausanne,* Paris, 1949

Peterson, Merrill D., "*Starving Armenians*" *: America and the Armenian genocide, 1915-1930 and after,* Virginia, 2004

Schabas, William A., *Genocide in International Law,* Cambridge, 2000

Shaw, Martin, *War and genocide : organized killing in modern society,* Cambridge, 2003

Shermer, Michael and Grobman, Alex, *Denying history: Who says the Holocaust never happened and why do they say it?,* Berkeley, 2000

Stannard, David E., Uniqueness as Denial: The Politics of Genocide Scholarship, i Rosenbaum, Alan S. (red.), *Is the Holocaust Unique?,* Colorado, 1996

Staub, Ervin, The Psychology of Bystanders, Perpetrators, and Heroic Helpers, i Erber, Ralph and Newman, Leonard S., Understanding Genocide, *The Social Psychology of the Holocaust,* Oxford, 2002

Steinman, Lionel B., Paths to genocide: *Antisemitism in Western history,* New York, 2000

Tatz, Colin, *With Intent to Destroy,* London, 2003

Taylor, Alan John Percivale, *The struggle for mastery in Europe 1848-1918,* Oxford, 1971

Valentino, Benjamin A., *Final Solutions, Mass Killing and Genocide in the 20th Century,* New York, 2004

Várdy, Steven Béla and Tooley, T. Hunt, *Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe,* New York, 2003

Weitz, Eric D., *A Century of Genocide, Utopia of Race and Nation,* Princeton, 2003

Zayas, Alfred de, The Twentieth Century's First Genocide: International Law, Impunity, the Right to Reparations, and the Ethnic Cleansing Against the Armenians, 1915-16, i Várdy, Steven Béla and Tooley, T. Hunt (red.), *Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe,* New York, 2003

Appendix II

Alcock, D., *Vid Eufrats stränder,* Stockholm, 1931

Anholm, Maria, *De dödsdömda folkens saga,* Stockholm, 1906

Ansgarius, K. Fries, *Bland spillrorna av ett folk,* Stockholm, 1926

Beskow, Natanael, *Armeniska flyktingar av idag,* Stockholm, 1936

Beskow, Natanael, *Ett martyrfolk i det tjugonde århundradet,* Stockholm, 1921

De armeniska fasorna, ögonvittnens ovärderliga berättelser, Stockholm, 1917

Evang, M. V. O., *Din broders blod, en berättelse om de kristnas lidande i Armenien,* Stockholm, 1902

Hawkins, Georg, *Turkarnas skräckvälde i Armenien,* Stockholm, 1915

Högberg, L. E., *Bland Persiens muhammedaner,* Stockholm, 1919

Högberg, L. E., *Skuggor och dagrar, från missionsarbetet i Ryssland,* Stockholm, 1914

Johansson, Alma, *Armeniskt flyktingliv,* Stockholm, 1931

Johansson, Alma, *Ett folk i landsflykt: Ett år ur armeniernas historia,* Stockholm, 1930

Lange, Amalia, *Ett blad ur Armeniens historia : Danska K. M. A., 1910-1920,* translation from Danish, Stockholm, 1920

Larson, E. John, *Förföljelserna och blodbaden i Armenien : Särskild från år 1894 till år 1897,* Helsingborg, 1897

Lepsius, Johannes, *Ett kristet folks undergång,* Stockholm, 1921

Niepage, Martin, *Vad en tysk lektor i asiatiska Turkiet upplevde år 1915,* Swedish translation, Stockholm, 1921

Ossiannilsson, K. G., *Sven Hedin - adelsman!: ett öppet brev från K. G. Ossiannilsson,* Stockholm, 1917

Pehrsson, Per, *Armenierna och deras nöd,* Stockholm, 1896

Piranjan, M. (ed.), *Blod och tårar : Armeniernas lidanden i Turkiet,* Stockholm, 1917

Rössler, Walter, *Hur det gick till vid armeniernas deportation,* Stockholm, 1921

Sarrafian Banker, Marie, *Mitt älskade Armenien,* Stockholm, 1938

Sarwe, W., *Bland Rysslands folk, i missionens och Röda Korsets tjänst 1882-1922,* Stockholm, 1927

Toynbee, Arnold J., *De armeniska grymheterna - ett mördat folk, samt Lord Bryce tal i underhuset,* London, 1916

Werfel, F., *De fyrtio dagarna på Musa Dagh,* Stockholm, 1935

af Wirsén, Carl Einar, *Minnen från fred och krig,* Stockholm, 1942

Referenser

1 Kristian Gerner och Klas-Göran Karlsson, *Folkmordens historia, Perspektiv på det moderna samhällets skuggsida,* Stockholm, 2005, s. 118-119; Alan John Percivale Taylor, *The struggle for mastery in Europe 1848-1918,* Oxford, 1971, s. 302.

2 Hrant Pasdermadjian, *Histoire de l'Arménie depuis les origines jusqu'au traité de Lausanne,* Paris, 1949, s. 468.

3 Vahagn Avedian, *The Armenian Genocide 1915: From a Neutral Small State s Perspective: Sweden,* Uppsala, 2008, s. 51.

4 Vahakn N. Dadrian, *The Key Elements in the Turkish Denial of the Armenian Genocide: A Case Study of Distortion and Falsification,* Toronto, 1999, s. 6; Martin Shaw, War and genocide: organized killing in modern society, Cambridge, 2003, s. 32.

5 Taner Akçam, *A Shameful Act, The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility,* New York, 2006, s. 141-145; Adam Jones, Genocide, A Comprehensive Introduction, New York, 2006.

6 Rouben Paul Adalian, *Remembering and Understanding the Armenian Genocide,* Yerevan, 1995, s. 18-21.

7 Richard G. Hovannisian, *Armenia on the Road to Independence,* 1918, Los Angeles, 1967, s. 85.

8 Ibid., s. 52.

9 World War I Document Archive, Sèvres-avtalet, 2007; http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Peace_Treaty_of_Sèvres

10 Winston Churchill, *The World Crisis: The Aftermath,* Vol. V, London, 1929, s. 408.

11 Ara Sarafian, *The Ottoman Archives Debate and the Armenian Genocide,* Princeton, 1999, s. 40-41, 43.

12 Einar af Wirsén, *Minnen från fred och krig,* Stockholm, 1942, s. 226. Se även Vahakn N. Dadrian, *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus,* Berghahn, 2004, s. 289, 384-385.

13 Israel W. Charny, *Encyclopedia of Genocide,* Vol. 1, Oxford, 2000, s. 160; Vahakn N. Dadrian, *The Key Elements in the Turkish Denial of the Armenian Genocide: A Case Study of Distortion and Falsification,* Toronto, 1999, s. 1-2.

14 K.B. Bardakjian, *Hitler and the Armenian Genocide,* Cambridge, MA: Zoryan Institute, 1985; UK Foreign Office, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, Third Series, 9 vols., London: His Majesty's Stationary Office, 1949-1955, vol. 7, s. 258.

15 Gregory H. Stanton, *Eight Stages of Genocide,* Department of State, Washington, 1996.

16 Charny, s. 159.

17 Richard G. Hovannisian, *Denial of the Armenian Genocide in Comparison with Holocaust Denial,* i Richard G. Hovannisian (red.), *Remembrance and Denial: The Case of the Armenian Genocide,* Detroit, 1999, s. 202.

18 Jones, s. 352-354.

19 Alex Alvarez, *Governments, Citizens, and Genocide, A Comparative and Interdisciplinary Approach,* Indiana, 2001, s. 114-129; Charny, s. 160.

20 Churchill, s. 404.

21 The Journal of Turkish Weekly, *Halaçoglu: Armenian issue a 'matter of honor' for Turkey,* Ankara, April 14, 2005.

22 Här tolkas förstås Halaçoglus hänvisning till sin farfar som en metafor för generationen i fråga och inte just den enskilda individen.

23 James E. Mace, *Facts and Values: A Personal Intellectual Exploration,* i Samuel Totten and Steven Leonard Jacobs (red.), Pioneers of Genocide Studies, New Jersey, 2002, s. 65.

24 EuropaWorld, Raphael Lemkin, June 22, 2001, http://www.europaworld.org/issue40/raphaellemkin22601.htm.

25 Gerner och Karlsson, s. 67.

26 FN, Kommissionen för mänskliga rättigheter, *Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord,* New York, 1948.

27 The International Center of Transitional Justice, *The Applicability of the United Nations Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide to Events which Occurred During the Early Twentieth Century: Legal Analysis Prepared for the International Center for Transitional Justice,* New York, 2002; http://www.ictj.org/images/content/7/5/759.pdf.